

Körfez Ülkeleri ve Filistin: Güçlü Tarihsel Bağlar Temelinde Körfez Siyaseti

Esra ÇAVUŞOĞLU¹

Özet

Basra Körfezi'nin Arap yakasında yer alan, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi ülkeleri ile Filistin arasında güçlü tarihsel bağlar bulunmaktadır. Bu tarihsel bağlar Filistin meselesi kadar eskidir. İki taraf arasındaki ilişkiler 19. yüzyıl sonları itibari ile başlayan sistematik Yahudi göçleri sonucu ortaya çıkan Filistin meselesinin 1930'larda işgale dönüşmesine kadar gitmektedir. Bu süreçte başlayan karşılıklı ilişkiler sonucu Körfez toplumları ve Filistinliler arasında önemli tarihsel bağlar gelişmiştir. Bunun sonucu olarak Filistin meselesi Körfez ülkelerinde bir kimlik meselesi olmuş ve dış politikalarında temel parametre teşkil etmiştir. Filistinliler, Filistin davası ve Körfez ülkeleri arasındaki güçlü tarihsel bağlar literatüre yansımada için yeteri kadar bilinmemektedir. Bu çalışmanın amacı literatürdeki bu boşluğu doldurmak üzere katkıda bulunmaktır. Bu çalışma Filistin ve Körfez arasındaki tarihsel bağların Körfez siyasetinde nasıl etkili olduğu sorusunu cevaplamaktadır. Bu çalışmanın ana iddiası Filistin meselesinin Ortadoğu genelinde ve Körfez özelinde bölgesel siyasetin şekillenmesinde tarihsel olarak belirleyici bir rol oynamakta olmasıdır. Tarihsel süreçte İsrail'in kurulmasına olan dönem, Arap-İsrail Savaşları dönemi, Barış dönemi ve içinde bulunduğumuz İbrahim Anlaşmaları ile başlayan İsrail'le normalleşme dönemi konjonktürü çerçevesinde Filistin meselesi başat faktör olarak bölgesel dinamikleri belirlemiştir. 1973 Petrol Ambargosu bu noktada en çarpıcı örnek teşkil etmiş ve Körfez siyasetinde bölgesel ve küresel sonuçları olan tarihsel bir dönüm noktası olmuşken 2020'de bazı Körfez ülkelerinin İsrail'le normalleşme anlaşması yapmaları Körfez siyasetinde yeni bir dönüm noktası olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Basra Körfezi Ülkeleri, İsrail, Arap-İsrail Savaşları, Arap Milliyetçiliği.

Gulf States and Palestine: Strong Historical Ties Determining Gulf Politics

Esra ÇAVUŞOĞLU¹

Abstract

There are strong historical ties between Palestine and the member states of the Gulf Cooperation Council (GCC) residing on the Arabian side of the Persian Gulf. These historical ties are as old as the Palestine issue, and the relations between the two sides go back to the turn of the Palestinian issue, which emerged as a result of the systematic Jewish immigration that started at the end of the 19th century, to an occupation in the 1930s. As a result of the mutual relations that started in this process, important historical ties have developed between the Gulf societies and the Palestinians. As a result, the Palestine issue has become an identity issue in the Gulf countries and has been the main parameter in their foreign policies. Since the strong historical ties between the Palestinians, the Palestinian cause, and the Gulf countries are not reflected in the literature, they are not known enough. The main aim of this article is to contribute to filling this gap in the literature. This study answers the question of how the historical ties between Palestine and the Gulf have been influential in Gulf politics. The main claim of this study is that the Palestinian issue has historically played a determinant role in the shaping of regional politics in the Middle East and the Gulf in particular. In the historical process, the period leading to the establishment of Israel, the Arab-Israeli Wars, the Peace period, and the current period of normalization with Israel, which started with the Abraham Agreements, determined the regional dynamics as the dominant factor in the Palestinian issue. While the 1973 Oil Embargo was the most striking example at this point and became a historical turning point with regional and global consequences in Gulf politics, the normalization agreement of some Gulf countries with Israel in 2020 became a new turning point in the Gulf politics.

Keywords: Palestine, Persian Gulf Countries, Israel, Arab-Israeli Wars, Arab Nationalism.

GİRİŞ

Arap Körfez ülkelerinin devletleşme süreçlerine paralel olarak gelişmiş olan Filistin meselesi tarihsel süreç boyunca Basra Körfezi ülkelerinin dış politika gündemlerinin öncelikli meselesi olmuştur. 20. yüzyıl başlarında Filistin'e Yahudi göçlerinin yoğunlaşması ile başlayan İsrail işgali sonucu ortaya çıkan ve gelişen Filistin meselesi tüm İslam dünyasında olduğu gibi Körfez toplumunda da ciddi bir hassasiyete sebep olmuş ve bu doğrultuda Körfez ülkeleri ile Filistinliler arasında önemli bağlar oluşmuştur. Tarihsel süreç içinde Körfez'in Arap yakası ile Filistin toplumu arasında gelişen bağlar doğrultusunda Filistin davası Körfez ülkelerinde bir kimlik meselesine dönüşmüştür. Filistin'e Yahudi göçleri ile başlayan işgalin boyutları İsrail'in kurulmasının akabinde başlayan Arap-İsrail savaşları ile ve sonrasında "barış süreci" çerçevesinde genişleyerek derinlik kazanmıştır. Buna paralel olarak, Filistin davası ulusal ve bölgesel düzeylerde Körfez siyasetindeki öncelikli yerini koruyarak önemini artırmaya devam etmiştir.

Ortadoğu genelinde ve Körfez özelinde Filistin meselesinin bir kimlik meselesi olmasının öncelikli boyutu İslam'ın ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa'yı bünyesinde barındıran, Müslümanların kutsal şehri Kudüs faktörü temelinde şekillenen dini boyutudur. Tüm İslam dünyasında olduğu gibi Körfez kamuoyu için vazgeçilmez bir öneme sahip olan Kudüs'ün İsrail işgali altında olması meselenin kimlik düzeyinde algılanmasında en temel faktör olmaktadır. Filistin meselesinin Körfez ülkelerinin kimlik inşa süreçlerinde önemli bir yer almasının diğer boyutu ise Arap Milliyetçiliğine dayanmaktadır. İslam coğrafyasının kalbindeki Filistin'in Yahudi toplumu ve devleti tarafından işgal edilmesi ve bu işgal sonucunda Filistinlilerin yerlerinden edilmesi tüm Arap dünyasında olduğu gibi Körfez toplumlarında büyük bir infiale yol açmıştır. Arap-İsrail savaşları ekseninde başlayan yeni süreçte ise, meselenin dini boyutuna Arap milliyetçiliği boyutu eklenmiş ve mesele bir Arap meselesi olarak Körfez halklarının öncelikli bir kimlik sorunu haline gelmiştir. Filistin meselesinin bu iki temele dayalı olarak bir kimlik meselesi olarak gelişmesinde, toprakları işgal edilen Filistinlilerin Ortadoğu'da göç ettikleri ülkelerin başında Körfez ülkelerinin gelmesi önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte petrol ekonomisine geçen ve önemli bir ekonomik dönüşüm sürecine girmiş olan Körfez ülkelerinin Filistin halkına kucak açarak onlara yer ve istihdam imkanları sunmaları ile iki toplum arasında önemli tarihsel bağların temelleri atılmıştır.

Tarihsel Filistin-Körfez bağlarının bir diğer önemli boyutunu ise Filistin davasının kurumsallaşmasında ve gelişmesinde Körfez ülkelerinin sağladığı önemli destekler oluşturmuştur. Filistin meselesinin başlangıcından bugüne Körfez ülkeleri Filistin direnişinin ve özgürlük mücadelesine yönelik çalışmaların örgütlenmesinde ve kurumsallaşarak temsil edilmesinde, başta bu çalışmalara ev sahipliği yapan Kuveyt olmak üzere, sahip oldukları petrol kaynaklarına dayalı ekonomik güçleri ile ciddi düzeyde finansman desteği sağlamışlardır ki buda iki toplum arasındaki bağları güçlendiren önemli bir unsur olmuştur. Bununla birlikte, Filistin meselesi Arap-İsrail savaşları (1948-1973) dönemi ve sonrası süreçte derinleşen ve genişleyen İsrail işgali doğrultusunda bir uluslararası sorun haline dönüşmesi çerçevesinde Körfez ülkelerinin siyasi gündeminde öncelikli mesele olarak yerini korumaya devam etmiş ve Körfez ülkeleri Suudi Arabistan liderliğinde uluslararası diplomasi alanında meselenin başat savunucuları olmuşlardır. 1973'te Suud kralı Faysal bin Abdulaziz liderliğinde Körfez ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosu, Körfez ülkelerinin Filistin meselesi konusundaki hassasiyetlerinin uluslararası siyasi ve ekonomik dengeleri değiştirecek düzeyde bir etkiye sahip olduğunu gösteren tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Ortadoğu ile özleşmiş ve Ortadoğu siyasetinin merkezini teşkil eden Filistin meselesi¹ Körfez aktörlerinin uluslararası ilişkilerinde, günümüze kadar sürekliliğini koruyan bir tarihsellik içinde dönemsel gelişmelere ve ülkelerin dış politika yaklaşımlarına göre değişebilen düzeylerde daima belirleyici bir dinamik teşkil etmiştir. Bu sebeple, Körfez siyaseti bölgesel ve ulusal düzeylerde Filistin meselesinin dinamiği çerçevesinde ele alınmadan doğru bir şekilde değerlendirilmiş olmayacaktır.

¹ Ortadoğu'nun en temel meselesi olan Filistin meselesi Ortadoğu Sorunu olarak tanımlanmaktadır ve tarihsel gelişimi içinde çeşitli boyutları ile başlı başına önemli bir araştırma alanı olduğu için bu çalışma kapsamında ele alınmamaktadır. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz, Rashid Khalidi, *The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917-2017*, New York: Metropolitan Books, 2020. Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine One Land Two Peoples*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Alfred M. Lilienthal, *The Zionist Connection What Price Peace*, New York: Dodd Mead & Company, 1978.

Filistinliler ve Filistin davası ile Körfez ülkeleri arasındaki güçlü ve derin tarihsel bağlar gerek Körfez çalışmaları alanında gerekse Filistin-İsrail sorunu alanında literatürde çok az yer bulabildiği için iyi bilinmeyen bir konu olarak kalmıştır. Bu açığı kapatma düşüncesi ile literatüre çok önemli bir katkıda bulunan Filistin asıllı Rosemarie Said Zahlan'ın Filistin ve Körfez Ülkeleri, *Palestine and the Gulf States*, adlı çalışması iki tarafın tarihsel süreç içindeki yakın ilişkilerini ve Körfez ülkelerinin Filistin davasına verdiği desteği gün yüzüne çıkaran başat eser olmuştur.² Körfez ülkeleri ve toplumlarının Filistin'e olan bağlılığı ve tarihsel ilişkileri hegemonik güçler tarafından Körfez ülkeleriyle olan ittifaklarında önemli bir problem kaynağı olarak görüldüğü için uluslararası literatürdeki hakim yaklaşımlar tarafından göz ardı edilmektedir. Bu doğrultuda, konuyla ilgili çalışmalar Türkçe literatüre yansımamış ve konuyla ilgili önemli veriler Körfez çalışmaları kapsamında yapılan analizlerde yer almamıştır. Bu makale literatürdeki mevcut boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Günümüz Ortadoğu siyasetinin merkezinde yer alan Filistin meselesi Körfez ülkelerinin dış politikalarında edindiği ağırlık ve önem nispetinde bölgesel gelişmeleri etkilemektedir. Arap Baharı sonrası süreçte bazı Körfez ülkelerinin İsrail'le olan yakınlaşmaları doğrultusunda Filistin meselesi konusundaki tarihi yaklaşımlarını değiştirmeleri sonucu 2021'de İbrahim Anlaşmaları ile İsrail'le normalleşme sürecinin başlatılması da bunun önemli bir göstergesidir.

Tarihsel Körfez-Filistin Bağları ve Suudi Liderliği

Filistin ve Körfez arasındaki en erken bağların oluşması Filistin meselesini doğuran gelişmelerin başlangıcına kadar gitmektedir. İsrail'in kurulmasından çok önce başlatılan Filistin'e sistematik Yahudi göçleri Filistin'de demografik dengelerin ve toplumsal ve ekonomik düzenin değişmesine ve bozulmasına yol açan yeni bir süreci başlatmıştır. 1882'de başlayan ilk Yahudi göçü dalgası (*aliyah*) ile 30 bin Yahudi Doğu Avrupa ülkelerinden gelerek Filistin'e yerleşmiş ve 1930'larda gerçekleşen 5. Aliyah ile bu sayı 200 bine ulaşmıştır (Cleveland, 2008: 282). Filistin'de Yahudi toplumunun hızla büyümesiyle birlikte, Yahudi toplumun örgütlenmesi ve Filistinliler üzerinde oluşturdukları sistematik baskı ve şiddet eylemleri Filistin toplumunda büyük bir patlamaya sebep olmuştur. Yahudilerin Filistin'de yerleşmeleri Filistinlilerin topraklarından ve evlerinden çıkarılmaları yoluyla gerçekleştirildiği için büyük bir Filistinli sürgünü ile sonuçlanmıştır. Yüzlerce Filistinli aile ev ve topraklarını ya satmak zorunda kalmış ya da zorla yerlerinden çıkarılmıştır. Bu gelişmeler Filistin toplumunun direnişine sebep olmuş ve yerli halk ile işgalciler ve İngiliz idaresi arasında 1930'lu yıllarda yoğunlaşan çatışmalar sonucu derinleşen Filistinlilerin mağduriyeti tüm Arap dünyasında yankı bularak önemli bir tepkiye yol açmıştır (Zahlan, 2009: 4-6).

Bu dönemde özellikle Körfez'in Arap yakasının tek bağımsız ve egemen devleti olan ve 1932 yılında krallık olan Suudi Arabistan'ın kurucusu Kral Abdülaziz bin El-Suud, Filistin işgaline karşı büyük bir duyarlılık göstermiş siyasi düzeyde meseleye dahil olarak Filistin'de işgalin durdurulması için İngiliz yönetimi ile yazışmalar ve görüşmeler yapmıştır. İngiltere'nin müttefiki olmasına rağmen Kral Abdülaziz İngiliz Siyonist politikalarına karşı olmuş ve bölgesel bir lider olarak İngiltere tarafından muhatap otorite kabul edilmesi ile İngiltere üzerinde Filistin hakları konusunda önemli bir baskı oluşturmuştur. Filistinli liderlerin yardım ve destek istemek üzere sürekli müracat ettikleri Arap dünyasının en güçlü lideri konumunda olan Kral Abdülaziz, İngiliz Hükümetinin uygulamaya koymak istediği Balfour Deklarasyonu'na karşı çıkan ilk Arap lider olmuştur (Al-Kahtani, 2004: 136).

1936-39 yıllarında Filistin toplumunun lideri Hacı Emin Hüseyini öncülüğünde artan Yahudi göçlerine ve yerleşimci Yahudilere Filistin topraklarının satılmasına göz yuman İngiliz yönetimine karşı Filistinliler grev gerçekleştirmiştir. Bu zorlu süreçte Filistinlilerin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıya destek olmak üzere henüz petrol dönemine geçmemiş olan fakir Körfez halkları Filistin'e destek kampanyası başlatmış ve böylece Filistinliler ile Körfez halkı arasındaki ilk tarihsel bağlar bu şekilde

² Rosemarie Said Zahlan (1937-2008), Oryantalizm eserinin yazarı Filistinli akademisyen Edward Said'in kız kardeşidir. Körfez çalışmaları alanında çok önemli derinlikli çalışmaları mevcut olup özellikle Filistin davasına olan bağlılığı ekseninde Körfez ve Filistin arasındaki yakın ilişkilerin ortaya konmasını kendisine bir misyon edinmiştir. Filistin davasını etkin bir şekilde destekleyen bir akademisyen olarak Filistinliler adına Körfez yönetimine ve toplumlarına olan vefa borcunu bu çalışması ile ödeyerek hakikatin bilinmesi kaygısını taşımıştır. Rosemarie Said Zahlan, *Palestine and the Gulf States, The Presence at the Table*, New York: Routledge, 2009. Ayrıca, Filistin meselesi üzerindeki akademik çalışmalarda çok önemli payı olan Rashid Khalidi'nin Körfez krizinin Filistin ve Körfez ilişkilerini nasıl etkilediğini anlatan makalesi² ve Jawad El-Hamad'ın tez çalışması² bu konu üzerine yapılmış bir elin beş parmağını bulmayan çalışmalardır.

kurulmuştur (Zahlan, 2009: 15-18). O dönemde İngiliz yönetiminin tecrit politikası sonucu dış dünya ile bağlantıları son derece zayıf olan Körfez toplumlarının haber alma imkanları Irak'tan Kuveyt'e ulaşabilen sınırlı sayıda Mısır ve Irak menşeli yayın ve 1934'te Arapça yayına başlayan İtalyan radyosunun sadece elektriğin bulunduğu Kuveyt ve Bahreyn'de dinlenebilmesi ile sınırlıydı (Zahlan, 2009: 15-16). Bu şartlar altında Filistin'deki gelişmelerden haberdar olan Körfez Arapları, Filistinlilerin maruz kaldıkları duruma karşı olan duyarlılıkları ve alakaları doğrultusunda Filistinlilere ve Filistin davasına karşı büyük bir sempati geliştirmişlerdir.

Bunun ilk somut örneği 1936'da Kuveyt'te önde gelen tüccar aileleri temsil eden yedi kişilik bir öncü ekibin Filistin'e destek komitesi kurması olmuştur. Bu komitenin düzenlediği Filistin'e destek mitingine yüz elliden fazla Kuveytli katılmış ve miting sonunda başta kadınların kişisel değerli eşyalarını bağışlaması ile fakir Kuveyt halkı için o gün önemli bir paraya tekabül eden 730 otuz Sterlin tutarında bir meblağ Filistinliler için toplanmıştır (Zahlan, 2009: 17). Körfez Şeyhlerini dış ilişkiler kurmaktan men eden İngiliz yönetiminin baskısı altında Filistinlilerin yardım talebini reddetmek zorunda kalan Kuveyt Emiri, bu toplumsal girişime karşı koyamamış fakat sorumluluk almamak için o tarihte av seyahatine çıkmıştır. Bu gelişme, Kuveyt'in iç siyasetinde siyasi kültürün diğer Körfez emirliklerinden daha farklı bir şekilde katılımcılık doğrultusunda gelişmesinde dönüm noktası olmuştur. Filistin meselesi konusunda ticari elitin emir üzerinde talep ve baskı oluşturması, 1938'de tüccarlar ve Emir arasında vergilendirme konusunda anlaşmazlık çıkması sonucu ilk meclisin kurulması ile sonuçlanan bir süreci başlatmıştır (Yom, 2020: 580).

Sonraki yıllarda Suud Kralı Abdülaziz Amerika ile ilişkilerinde de Filistin konusundaki diplomatik mücadelesini sürdürmüş ve 1945'te Başkan Franklin D. Roosevelt'le yaptığı görüşmede Filistin konusundaki tavizsiz yaklaşımı ile başkan üzerinde konu ile ilgili önemli bir etki oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak Başkan Roosevelt Kral Abdulaziz'e Yahudilere olduğu gibi Araplara danışmadan Filistin konusunda karar almayacağı sözünü vermiş ve Amerikan hükümetinin Araplara karşı düşmanlık oluşturacak hiçbir eylemi gerçekleştirmeyeceğinin garantisini vermiştir (Zahlan, 2009:24-25). 1947'de BM'nin Filistin'in Taksimi Planını açıklamasına kadar olan süreçte Kral Abdülaziz İngiltere ve ABD'yi defalarca uyararak bu taksimin büyük bir savaşa yol açacağını öngörmüş ve karara şiddetle karşı çıkmıştır (Al-Kahtani, 2004: 138).

Arap-İsrail Savaşları ve Körfez

15 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kuruluşunun ilanından birkaç saat sonra Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak güçlerinin İsrail'e açmış olduğu birinci Arap-İsrail savaşı ile başlayan ve 1973 Yom Kippur, dördüncü Arap-İsrail Savaşı ile son bulan dönem Filistin meselesinin tarihsel sürecinde ve Ortadoğu siyasi tarihinde Arap-İsrail savaşları dönemi olarak yer almıştır. 1948'de İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimini sona erdirmesi üzerine Filistin'de İsrail devletinin kurulmasını kabullenmeyen Arap devletlerinin İsrail'e açtıkları savaşta yenilgiye uğramaları Arap dünyasında *nakba* yani felaket olarak adlandırılmıştır. Suudi Arabistan ve İngiliz hamiliği altındaki Körfez şeyhlikleri askeri anlamda savaşta yer almamış olmalarına rağmen bu gelişmeyi büyük bir hayal kırıklığı ve tepki ile karşılamışlardır. Arap-İsrail savaşları ekseninde Filistin meselesi, o dönemde Arap dünyasında güçlenen Arap milliyetçiliğinin temel siyasi meselesi ve motivasyonu haline gelmiştir. İkinci Arap-İsrail savaşı olan 1956 Süveyş Krizinin ABD'nin müdahalesi sonucu Mısır lideri Cemal Abdünnasır'ın zaferi ile sonuçlanması Nasır'ı tüm Arap dünyasında bir kahraman yapmakla kalmamış aynı zamanda Nasır'ın Filistinlilerin kurtarıcısı olarak görülmesine sebep olmuştur (Kamrava, 2005: 95-96). Böylece ortaya çıkan Nasırizm fenomeni Arap milliyetçiliğine ivme kazandırmış ve Arap dünyasında Filistin meselesi ve Arap Milliyetçiliği birbirinden ayrılmaz hale gelmiştir.

Arap Milliyetçiliğini başat tehdit olarak gören İngiliz yönetiminin baskısı altındaki Körfez Şeyhlikleri Pan-Arabizmin yarattığı heyecanı ortaya koyamazken Suud kralı Abdülaziz Nasır'ı desteklemiş ve Mısır'da yapılan Pan-Arabist neşriyatın ve Arapların Sesi (*voice of the Arabs*) radyosunun finansörü olmuştur (Zahlan, 2009: 28). 1953'te hayatını kaybeden Kral Abdülaziz'in cenazesine Nasır katılmış ve yeni kral döneminde de Nasır-Suud ittifakı devam etmiştir. Suud-Nasır ittifakının öncelikli ortak politikası Filistin meselesi olmuştur. 1956'da İngiliz-Fransız-İsrail güçlerinin Mısır'a saldırmasıyla Suud kralı Mısır'a 10 milyon \$ tutarında destekte bulunmuş ve Fransa ve İngiltere'ye petrol ihracını durdurmuştur (Zahlan, 2009: 31). Diğer taraftan Katar Emirliğinde Mısır'a yapılan saldırılara karşı halk dükkanları kapatarak grev uygulamış ve protesto için toplanarak tepki göstermiştir (Zahlan, 2009: 30). 1967 6 Gün Savaşı'nda Mısır liderliğinde İsrail'e saldıran Arap ordularının yenilgiye uğraması Nasır ve

Mısır için büyük bir utanç kaynağı olmuş ve Nasırizmin sonunu getirmiş olsa da Nasır'ın 1970'te ölümü ile yerine geçen Mısır lideri Enver Sedat'ın Mısır'ın iade-i itibarı için dördüncü Arap-İsrail Savaşı olan 1973 Savaşına girişmesine zemin hazırlamıştır.

1967 savaşında Arap güçlerinin (Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak) yenilgisi Filistin meselesinde çok yıkıcı sonuçları olan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Savaştan Araplara karşı büyük bir üstünlük kazanarak zaferle çıkan İsrail, Filistin toprakları üzerinde yayılmacılığını genişleterek askeri işgal başlatmıştır. İşgal ettiği topraklara Kudüs, Golan tepeleri ve Sina'yı ekleyen İsrail savaş sonrasında Filistin'de yerleşim birimleri inşası projesini başlatmış ve buna paralel olarak Filistin halkı üzerinde ağır bir baskı ve kontrol mekanizması oluşturmuştur. Bu gelişmeler, özellikle Doğu Kudüs'ün İsrail'in eline geçmesi Körfez'in Arap yakasında büyük bir infiale sebep olmuştur. En büyük ve somut tepki Körfez'in lider ülkesi Suudi Arabistan'ın 1964'te tahta geçen kralı Faysal bin Abdülaziz El-Suud'dan gelmiştir. Babası kral Abdülaziz gibi Filistin meselesine son derece duyarlı olan ve İslami dayanışma konusuna verdiği önemle tanınan Faysal Doğu Kudüs'ün İsrail tarafından işgalinden dolayı büyük bir üzüntü içine girmiştir. Bu sebeple siyasi idaresini kullanarak Kudüs'ün işgaline göz yuman Amerikan yönetimine karşı petrol ambargosu başlatmıştır (Zahlan, 2009: 36-37). Birkaç hafta süren ambargo sonuçsuz kalmış olmasına rağmen o dönemde Suud Kralının Filistin ve Kudüs meselesi sebebiyle petrol kozunu kullanarak Amerikan yönetimine direk yaptırım uygulama girişimini ortaya koyması açısından oldukça anlamlıdır. Savaşın akabinde Hartum'da toplanan Arap Ligi Zirvesinde yapılan yardım kampanyasında Suudi Arabistan 50 milyon Dolarlık yardım yaparken, Kuveyt yıllık 55 milyon Dolar bağış yapmıştır ki bu rakam İngiltere'nin dayatmış olduğu Sterlin anlaşması kapsamında devalüasyon sebebi ile yıl içinde 75 milyon Sterlin tutarında para kaybetmiş olan Kuveyt için büyük bir miktara tekabül etmiştir (Zahlan, 2009: 39-40).

Diğer taraftan Suudiler ve diğer Körfez toplumları konuya ciddi bir duyarlılık sergileyerek Filistin ve savaşta yenilen Arap ülkelerine destek ve İsrail'i protesto eylemleri gerçekleştirmiştir. Kuveyt yönetimi savaşın başlamasıyla sıkı yönetim ilan etmiş ve yıl sonuna kadar yürürlükte tutmuştur. 1961 yılında bağımsızlığını kazanan Kuveyt'te Arap Milliyetçiliği geniş bir etki alanı oluşturmuş ve toplumsal düzeyde 1967 savaşına karşı büyük bir duygusal reaksiyon ortaya çıkmıştır. İsrail ve destekçisi ABD'ye duyulan öfke sadece Kuveyt halkı tarafından değil Kuveyt hükümeti tarafından da ortaya konmuştur. Kuveyt hükümeti savaşta Mısır cephesine bir tabur birliği göndererek küçüğe olsa askeri destekte sağlamaya çalışmıştır (Terrill, 2007: 24).

1967'de İngiliz idaresi altında bulunan Katar, o günkü adı ile Anlaşma Devletleri (*Trucial States*) olan BAE ve Bahreyn'de 1967 yenilgisi halkların yoğun üzüntü ve tepkilerine neden olmuş fakat İngiliz otoritesine bağlı olan yönetimlerin tepkileri sınırlı kalmıştır. Buna rağmen, Katar hükümeti Haziran-Eylül 1967'de İngiltere ve ABD'ye petrol ambargosu uygulamayı başarmış ve halkın yoğun sokak protestolarının yer aldığı Anlaşma Devletlerinde Abu Dabi şeyhi Zayed bin El-Nahyan Ürdün'e 1.3 milyon Sterlin tutarında para göndermiştir (Zahlan, 2009:42-46). Bağımsızlığının akabinde BAE lideri Şeyh Zayed 1971 yılında Ahbar El-Yom gazetesinde yaptığı açıklamada İsrail'in yayılma politikasının ve Siyonizm'in ırkçı planlarının direk olarak Arap ülkelerini, kaynakları zengin olanları hedef aldığını, ve her bir Arap ülkesinin İsrail düşmanı ile olan savaşta kendi sorumluluk ve rolünü üstlenmediği sürece Siyonizm'in tehlikesinden güvende olamayacağını ifade ederek açık bir şekilde İsrail ve Siyonizm'e karşı mücadeledeki duruşunu ortaya koymuştur (Ulrichsen, 2016: 3).

Diğer taraftan Umman'da durum diğer Körfez ülkelerinden daha farklı bir gelişme göstermiştir. Filistin meselesine olan düşük ilgisi ve İngiliz ve Amerikan yönetimlerine olan bağlılığı ile tanınan Umman Sultanı Said bin Teymur'un halk protestolarının ortaya çıkmasına izin vermeyen yaklaşımı Umman'da hiçbir tepkinin görülmemesinde önemli bir rol oynamıştır. 1970 yılında babasından tahtı devralan sonraki Sultan Kâbus bin Said'in aynı politika ve yaklaşımı sürdürmesi ile Umman'ın Körfez ve Arap dünyası içindeki bu konuyla alakalı farklılığı tarihsel bir mahiyet kazanmıştır. İsrail düşmanlığının bir dış politika normu haline geldiği Körfez ülkelerinde Umman İsrail'le geliştirdiği yakın ilişkilerle önemli bir istisna arz etmiştir (Zahlan, 2009: 43-44).

Kuveyt'in İstisnailiği Çerçevesinde Kuveyt-Filistin Dayanışması

Kuveyt tarihsel olarak, Suud liderliği hariç tutulduğunda, Filistin meselesine en bağlı Körfez ülkesi olmuştur ve bugün bu yaklaşımını en tavizsiz bir şekilde sürdüren Körfez ülkesidir. Kuveyt'in Filistin'e yönelik politikasındaki değişmezliğin temelinde Kuveyt'in Körfez'in Arap yakasındaki siyasi istisnailiği faktörü yatmaktadır ki Kuveyt'in siyasi istisnailiğini doğuran değişimler Filistin meselesine

bağlı olarak gelişmiştir (Zahlan, 1998, 36-39). Kuveyt'te diğer Arap Körfez ülkelerinden farklı olarak, muhalefetin aktif olduğu işlevsel bir meclis sistemi kurulmuş ve bu kapsamda siyasi katılım ve çoğulculuğun hâkim olduğu bir monarşik rejim varlığını sürdürmektedir. Bu sistemde, tüccar kesimi gibi toplumsal kesimler meclisteki aktif siyasetleri doğrultusunda monarşi rejimini elinde tutan El-Sabah ailesi üzerinde bir denetim ve kontrol mekanizması oluşturmaktadır. Kuveyt toplumunda önemli bir temsil kapasitesine sahip olan tüccar sınıfının yönetim üzerinde bir baskı oluşturması sonucu gelişen parlamenter sistem çerçevesinde, Kuveyt siyasi sisteminde monarşinin korunması ile birlikte tarihsel süreç boyunca çoğulculuk, katılımcılık ve hoşgörü kültürü hâkim olmuştur ve bu yönüyle Kuveyt siyasi sistemi diğer Körfez monarşilerinden ayrıştırılarak 'hayırsever otoriteryanizm' (*benevolent authoritarianism*) olarak tanımlanmaktadır (Yom, 2020: 579-582). Bu siyasi yapının oluşumu ve gelişiminde Filistin meselesi başat rol oynamıştır. 1936-39 Filistin direnişine karşı yoğun bir duyarlılık ve destek gösteren Kuveyt toplumunu temsil eden tüccarların Filistin'e destek talepleri doğrultusunda emirlik üzerinde baskı kurması sonucu ortaya çıkan muhalefet, meclisin kurulmasını sağlamıştır (Zahlan, 2009:36-53). Kuveyt'in 1961'de bağımsız olmasından sonra emir ve toplum arasında sağlanan anlaşma sonucunda Kuveyt siyaseti liberal bir anayasa, seçimle oluşan bir meclis ve temel bireysel hakların korunması unsurları kurumsallaşmıştır. Kuveyt yönetici ailesi El-Sabah iktidarını bu toplumla yaptığı uzlaşma yolu ile sürdürmüştür (Herb, 2016: 7-16).

Kuveyt'in istisnailiği çerçevesinde gelişen bir diğer tarihsel Kuveyt-Filistin bağı ise Kuveyt'in diğer Körfez ülkeleri içinde en çok Filistinli göçmeni bünyesinde barındırması ve bunun sonucu olarak Filistin davasının liderliğinin ve örgütlenmesinin Kuveyt'te kurulmuş ve gelişmiş olmasıdır. Kuveyt, Filistinli göçmenlere yurt ve istihdam imkânı sağlamakla kalmayarak Filistin davasına ev sahipliği yapmış ve Kuveyt basını Filistin davasının önde gelen sesi olmuştur. Kuveyt'in devletleşme ve petrol ekonomisine geçiş süreçlerinde önemli bir rol oynayan bu bağlar tarihsel ve toplumsal düzeyde, tabandan tavana doğru gelişmiş ve günümüz Kuveyt siyasetinin temel dinamiklerini teşkil etmiştir.

Kuveyt'te Filistinliler ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün Kuruluşu

Arap-İsrail Savaşları boyunca işgalin derinleşmesiyle kitlesel Filistinli göç dalgalarının önemli bir kısmı Körfez ülkelerine yönelmiş ve özellikle diğer Körfez ülkelerinden daha önce petrol ekonomisine geçen ve bağımsızlığını diğer Körfez ülkelerinden on yıl önce kazanmış olarak zenginleşen ve kurumsallaşan Kuveyt'te Filistinli göçmenler için önemli istihdam alanları açılmıştır (Zahlan, 1998: 45-49). Her bir Arap-İsrail savaşında sayısı önemli oranda yükselen Filistinli göçleri sonucunda Kuveyt'te önemli bir ağırlığa sahip Filistinli toplumu gelişmiştir ki buda ve Kuveyt ve Filistin arasındaki tarihsel bağların önemli bir ayağını oluşturmuştur. Bu göçler özellikle üç ana dönemde yoğunlaşmıştır ki bunlar 1948 Savaşı, 1967 Savaşı ve 1975 Lübnan iç savaşı sonucu yoğunlaşan göç evreleridir (Lesch, 1991: 42-43). Vatanlarını terk etmek zorunda kalan ve her bir evrede sayıları artan Filistinliler Lübnan, Ürdün, Suriye ve Körfez ülkelerine göç etmişlerdir. Bu dönemler Körfez ülkelerinin petrol ekonomisine geçiş ve aynı zamanda devletleşme süreçlerinde oldukları bir döneme tekabül etmiştir. Körfez ülkeleri Filistinlilere yurt ve istihdam imkânı sunarken, Filistinlilerin devletleşme ve sosyo-ekonomik gelişme süreçlerinde olan Körfez ülkelerinin öğretmen, memur ve işçi ihtiyacını karşılamada çok önemli katkıları olmuştur (Zahlan, 2009: 4-5, Khalidi, 1991:19-20).

Körfez'de en fazla Filistinli göçmene ev sahipliği yapan Kuveyt (Khalidi, 2009: 20), Filistinlilere ve Filistin davasına en büyük desteği veren Körfez ülkesi olmuştur (Zahlan, 2009: 39-42). 1948 Savaşı sonucunda Filistinliler sürgünü yaşarken Kuveyt'te petrolün keşfi ile yeni bir dönem başlamıştır. Körfezin Arap yakasında ilk petrol 1931'de Bahreyn'de bulunmuşken Kuveyt'te petrol ilk olarak 1938'de bulunmuş ve petrol ihracatı 2. Dünya Savaşından sonra başlamış olmasına rağmen Kuveyt'in devasa petrol rezervleri çok kısa bir süre içinde Kuveyt'e büyük bir zenginlik sağlamıştır. Ayrıca, Kuveyt İngiliz hamiliğinde bulunan diğer Körfez ülkelerinden (Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri) on yıl önce 1961'de bağımsız olmuş ve bu sebeple devletleşme ve kurumsal gelişme sürecini erken başlatmıştır. Kuveyt'in bürokratik yapısının oluşmasında ve vasıflı iş gücü ve uzman kadro açığını doldurmada Filistinliler önemli bir rol oynamıştır. Özellikle eğitimin kurumsallaşmasında etkin bir şekilde Filistinliler yer almış ve 1966'da Kuveyt'teki öğretmenlerin yüzde 49'unu Filistinli öğretmenler teşkil etmiştir (Lesch, 1991:43). 1957'de Kuveyt'te Filistinlilerin nüfusu toplam nüfusun yüzde 7,3'ünü bulurken, 1965'te yüzde 16'ya yükselmiştir. 1967 Savaşının Batı Şeria ve Gazze'nin işgali ile büyük bir yıkımla sonuçlanarak Filistin göçünü tırmandırması ile Kuveyt'te 1965'te 77 bin civarındaki Filistin nüfusu 1970'te 147 bine ve 1975'te 204 bine yükselmiş ve 1990'da Irak'ın Kuveyt'i

işgalinden önce Kuveyt'in yerli nüfusu 600 bin iken Filistinlilerin sayısı 400 bini bulmuştu (Lesch, 1991: 42-43). Özellikle Kuveyt'te ve diğer Körfez ülkelerinde müteahhit, bankacı, danışman gibi işlerde çalışan çok sayıda Filistinli çok iyi paralar kazanarak zenginleşmişler ve Filistin davasının önemli finansörleri haline gelmişlerdir (Zahlan, 2009: 12-13). Bu gelişme Kuveyt ve Filistinliler arasındaki karşılıklı olarak gelişen tarihsel bağların güçlenmesi ve farklı bir boyut kazanmasında oldukça etkili olmuştur. Filistin meselesi Arap, Kuveyt ve Filistin milliyetçiliklerinin güçlenmesinde en merkezi mesele ve ortak dava haline gelmiş ve bunun yansımaları Kuveyt'te yaşayan Filistinli şair Kemal Nasır'ın dizelerinde ortaya çıkmıştır (Zahlan, 2009: 47).

Filistin'in kurtuluş ve özgürlük mücadelesinin temsilinde ana aktör olarak önemli bir rol oynayan FKÖ'nün kurulmasının temellerinin Kuveyt'te atılmış olması Filistin ve Körfez arasındaki güçlü tarihsel bağların önemli bir boyutu olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi 1936-39 Filistin ayaklanması ile Kuveyt toplumunda öncelikli olarak başlayan ve diğer Körfez ülkelerine sirayet Filistin meselesi konusundaki duyarlılık, Filistinlilere karşı duyulan sempati ve İsrail ve destekçileri olan İngiliz ve Amerikan yönetimlerine duyulan öfke bir toplumsal mesele haline gelmiş ve Kuveyt'te parlamenter meclis ve siyasi katılım kültürünün oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç içinde Kuveyt toplumunda sayıları artan Filistinliler, Filistin davasının kurumsallaşmasında öncü rol oynamış ve bu durum Kuveyt ve Filistin bağlarını güçlendiren önemli bir faktör olmuştur. Bunun en önemli adımı, Kuveyt'e göç etmiş ve orda çalışmakta olan Filistin lideri Yaser Arafat ve arkadaşlarının 1957'de El-Fetih örgütünü Kuveyt'te kurmaları olmuştur. Filistin'in kurtuluş mücadelesinin yürütülmesi ve Filistinlileri temsil etmek üzere kurulan bu yapı zaman içinde Kuveyt hükümetinin ve toplumunun destekleri ile hızla gelişerek 1964'te Kahire'de kurulan FKÖ şemsiyesi altında en büyük örgütü oluşturmuştur. 1969'da El-Fetih lideri Arafat FKÖ'nün yürütme kurulu başkanı olmuş ve FKÖ'nün BM, Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarda tanınması ve Filistinleri temsil hakkını kazanmasında önemli rol oynamıştır.

Filistin meselesinin siyaseten kurumsallaşmasının Kuveyt'te başlaması ve gelişmesinde dikkati çeken önemli bir faktör Kuveyt Emirinin kardeşi Şeyh Fahd Ahmet'in El-Fetih üyesi olmasıdır ki Filistin davasının Kuveyt yönetici ailesi içinde etkili olduğunu ve onlar tarafından desteklendiğini göstermesi açısından önemlidir. 1967 Savaşında Kuveyt ordusu içinde yer almış olan Fahd Ahmet, El-Fetih merkezinin Ürdün'den sonra taşındığı Lübnan'a giderek yerleşmiş ve 1971'de tutuklanarak Kuveyt'e geri gönderilmiş, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında vurularak kraliyet şehidi olmuştur (Azouray & Beaugrand, 2015).

Diğer taraftan, Kuveyt'te Filistin toplumunun genişlemesi ve güçlenmesi İngiltere tarafından istenmeyen bir gelişme olarak görülmüş ve Kuveyt'teki Filistinliler İngiliz çıkarları için önemli bir tehdit olarak tanımlanmıştır. İngiltere'nin Kuveyt Büyükelçisi A.T. Lamb Londra'ya Kuveyt'teki Filistinliler hakkında bir rapor göndererek İngiliz hükümetini uyarmıştır. 2 Haziran 1976 tarihli "Varlık mı yoksa Yük mü? Kuveyt'te Filistinliler" adlı raporunda büyükelçi Kuveyt'te %38'e ulaşan Filistin nüfusunun Kuveyt siyasetini etkileme potansiyeli ile Kuveyt devletini ele geçirme tehlikesi ve özellikle Filistinlilerin ödedikleri vergilerin FKÖ'ye tahsis edilmesi yolu ile büyüyen FKÖ tehdidi üzerinde durmuş ve bu gelişmelerin İngiliz çıkarları için ciddi bir tehdit teşkil ettiğini anlatmıştır (FCO/2685, 1976). Benzer bir yaklaşım İngiliz basınında da gündem oluşturarak Kuveyt'teki Filistinliler aleyhinde haber yapılmıştır. Daily Express gazetesinin 19 Ağustos 1976'da "*Petrol Krallığına İsyen Tehdidi*" başlıklı haberinde "*Moskova Kuveyt İşgalinin Arkasında*" altbaşlığı ile Filistinli extremistlerin İngiltere'nin Kuveyt'teki çok önemli petrol çıkarları için büyük bir tehdit oluşturduğu iddia edilmiştir (FCO/2685, 1976). Haber, İngiltere'nin 1917 Balfour Deklarasyonu ile önünü açmış olduğu İsrail işgali sonucu yerlerinden olan Filistinlilerin, İngilizler tarafından Kuveyt'te "işgalci" olarak görülmelerini göstermesi açısından çarpıcıdır. İngiliz yönetimi kendi emperyalist politikalarının sonucu olarak Filistinlilerin yaşamakta olduğu dramın sonlandırılması için hiçbir adım atmazken, Kuveyt'e ve diğer Körfez ülkelerine sığınmış ve o ülkelerde önemli bir istihdam açığını kapatmış olan Filistinlileri bir tehdit olarak görmüştür.

Kuveyt Basınının Etkisi

Kuveyt'in Filistin meselesine verdiği destekte Kuveyt basını etkin bir rol oynamıştır. Kuveyt hükümeti siyaseten açıkça İsrail karşıtı bir söylem kullanmamış olsa da Kuveyt'te diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak mevcut olan nispi basın özgürlüğü, Kuveyt basınının Filistin davasının ve İsrail'e ve İsrail yanlısı Anglo-Amerikan politikalarına yönelik eleştiri ve tepkilerin güçlü bir sesi haline gelmesine imkân

tanımıştır. Kuveyt'te özgür ve etkin basın mevcudiyeti faktörü, Kuveyt'in yukarıda bahsedilen geleneksel çoğulculuk ve hoşgörü kültürünün etkin bir muhalefetin aktif rol oynadığı bir parlamento varlığı ile kurumsallaşmış olmasının önemli bir sonucu olmakla birlikte, söz konusu siyasi yapıyı destekleyici bir faktör olmuştur. Kuveyt'teki diğer Körfez ülkelerinde mevcut olmayan bu siyasi yapı ve nispeten özgür Kuveyt basını karşılıklı olarak birbirini desteklemiştir (Yom, 2020: 580-81). Kuveyt basını Arap dünyasında Filistin meselesinin önemli bir sesi olmuştur.

Arapça yayınların dışında Kuveyt'te İngilizce yayın yapan *Kuwait Times* gazetesi Filistin haklarının savunuculuğu ve İsrail işgali ve Amerikan ve İngiliz politikalarının karşıtlığı misyonunu yüklenerek bu alanda ses getiren cesur bir habercilik sergilemiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Balniel'in petrol krizini müteakip gerçekleştirdiği Körfez turunda Kuveyt'i ziyareti sırasında, 22.01.1974 tarihli *Kuwait Times* gazetesinin "İngiliz Zayıflığı" başlıklı haberinde Filistin meselesine yönelik İngiliz politikası yoğun ve sert bir şekilde eleştirilmiştir. İngiltere'nin İsrail'e silah satışına devam ettiğini vurgulayan haberde, İsrail'in yaratılmasında asıl sorumlu ülke olan İngiltere'nin Balfour deklarasyonu ile sebep olduğu bu durumdan dolayı son yirmi yılda hiçbir üzüntü ve pişmanlık belirtmemiş olması ve zaten yetersiz olan 1967 BM 242 kararını dahi takip etmediği, "terörizm" iddiasıyla İsrail'i desteklediği ve manipülasyonları ile Arap karşıtı ve İsrail yanlısı yanlış bir algıyı kamuoyunda oluşturduğu ve buna karşılık İngiltere'nin Kuveyt'teki büyük petrol çıkarlarının bulunduğu yorumları yapılmıştır (*Kuwait Times*, 1974).

Diğer Körfez ülkelerinden on yıl önce 1961'de bağımsızlığını alan Kuveyt'in İngiltere ile kolonyal bağlar temelinde süren yakın ilişkilerine rağmen Kuveyt basınının İngiltere'nin Filistin-İsrail meselesinde ki tarihsel sorumluluğu ve taraflı politikaları üzerinde açık bir şekilde eleştirmekten çekinmemesi Kuveyt'te basın özgürlüğünün etkinliğini ve Kuveyt basını ve kamuoyunun Filistin meselesine olan duyarlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, Kuveyt kamuoyunun Kuveyt'in petrol gücü ve İngiltere'nin Kuveyt petrolüne olan bağımlılığı konusunda farkındalık kazanmış olduğunun göstergesidir. Kuveyt'teki basın toplantısı sırasında Kuveyt basını Bakan Balniel'i yoğun bir sorgulama altına alarak eleştiri bombardımanına tutmuştur. Balniel'in sıkıştırıldığı toplantıda sorulan sorular arasında, İngiltere'nin İsrail'e silah ambargosunu kaldırması, İngiliz Yahudilerinin 1973 savaşında İsrail'e destek için 50 milyon Sterlin tutarında para toplanması ve Filistinlilerin geri dönüş hakları gibi sorular yer almış ve *Kuwait Times*, 'Balniel'in İnkarı' başlıklı haberinde bakanın bütün bu iddiaları inkar ederek uçağa yetişme gerekçesi ile acele ile ayrıldığını yazmıştır (*Kuwait Times*, 1974). Bu gezi dönüşünde Bakan Balniel, bakanlıklara göndermiş olduğu brifing yazısında Kuveyt gezisine dair, Kuveyt'le ilgili hayal kırıklığını anlatan izlenimlerini paylaşmıştır. Aşağı Körfez ülkelerinde görüşmeler çok iyi geçerken Kuveyt'te çok daha soğuk bir havada ve Kuveyt Emiri ile görüşmenin gülünç bir şekilde yüzeysel geçtiğinden bahsetmiş ve Irak işgaline karşı İngiltere'nin Kuveyt'e verdiği destek karşılığında Kuveytlilerin hiçbir sıcak ve minnet belirten bir yaklaşımla göstermediğinden yakınan İngiliz Bakanın bu açıklamaları Kuveyt'in istisnailiğinin dış ilişkilerine yansımalarını ortaya koymaktadır.

1981 yılında Başbakan Margaret Thatcher'ın yapmış olduğu Körfez ziyaretinde yine Kuveyt basını Filistin-İsrail meselesine yönelik taraflı politikaları konusunda eleştirel sorularla başbakanı sıkıştırmış ve açık bir dille İngiltere hükümetini suçlamıştır. Kuveyt ziyareti ile alakalı yazdığı telgrafta Dış İşleri Bakanı Lord Carrington, Kuveyt basınının, Thatcher'ı basın toplantısında kendisine yöneltilen sorulara karşı verdiği cevaplarda Filistinlilere yönelik ithamlarında İsrail liderlerinin dilini kullanmakla ve FKÖ'yü terörizmle yaftalayarak tüm Arap dünyasına meydan okumakla suçladığını aktarmıştır (PREM 19-535, 1981). Thatcher'ın İsrail yanlısı tutum ve söylemleri Arap dünyasında büyük bir eleştiriye sebep olmuştur. Ziyaretin ardından Kuveyt'te bulunan FKÖ'nün resmi sözcüsü Abu Maizar'ın yaptığı açıklamada, İngiltere'nin Filistin'de Siyonist projeyi başlatan politikasının hiç değişmediği, FKÖ'nün verdiği meşru mücadeleyi terörizmle yaftaladığı ve bu iki yüzlü ve şantajcı politikasına devam etmekle Ortadoğu'da barış ve güvenliği tehdit etmekte olduğu ifadelerinin yer aldığı eleştirileri Kuveyt basınının etkisiyle Arap dünyasında önemli yankılar bulmuştur (PREM 19-535, 1981).

Kral Faysal ve 1973 Petrol Ambargosu

Dördüncü Arap-İsrail savaşı olan 1973 Yom Kippur Savaşında (Ekim Savaşı ve Ramazan Savaşı olarak da bilinir) Suud Kralı Faysal liderliğinde Umman hariç olmak üzere Körfez ülkelerinin küresel petrol krizine neden olan petrol ambargosu gerçekleştirmeleri Körfez ve Filistin arasındaki tarihsel bağları

siyasi arenada en üst düzeyde ortaya koyan önemli bir dönüm noktası olmuştur.³ Savaş sırasında ABD hükümetinin İsrail'e vermiş olduğu açık destek sonucu dengelerin İsrail lehine dönmesi Arap dünyasında büyük tepkiye neden olmuş ve Suudi Arabistan liderliğinde Körfez ülkelerinin ellerindeki petrol kozunu siyasi bir güce dönüştürecek düzeyde bir inisiyatif olarak petrol ambargosu uygulamaları ile büyük bir etki alanı oluşturmalarıyla sonuçlanmıştır. Körfez ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosu ile petrol üretiminin kısıtlanması ve petrol fiyatlarının hızla yükselmesi sonucu küresel düzeyde bir petrol krizi yaşanmıştır.⁴ Körfez siyasetinin şekillenmesinde önemli bir milat teşkil eden 1973 petrol ambargosunun temelinde yatan yegâne faktör yukarıda tarihsel süreç çerçevesinde ortaya koyulan Körfez ve Filistin arasındaki güçlü tarihsel bağlardır. Filistin meselesinin gelişmesinde sürecin başından beri büyüyen İsrail işgaline paralel olarak Filistinlilerin mağduriyetinin boyutlarının büyümesi Körfez halkının ve liderlerinin konuyla ilgili hassasiyetlerinin ve İsrail karşıtlığıyla birlikte İsrail'e arka çıkan ABD ve müttefiklerine duyulan tepkinin artmasına sebep olmuştur.

Petrol ambargosunun başlatılmasını müteakip aralık ayında Suudi Dışişleri Bakanı, İngiliz Büyükelçisine S. Arabistan'la tam bir dostluk ilişkisi kurabilmenin üç koşulu olduğunu ve bunların İsrail'in saldırganlığının kınanması, BM 242 Kararının tanınması⁵ ve Filistin'in self-determinasyon hakkının tanındığına dair bir anlaşma yapılması olduğunu belirtmiştir (Zahlan, 2009: 58). Yom Kippur savaşındaki gelişmeler doğrultusunda siyasi arenada gerçekleştirilen bu somut ve önemli girişimde Suud Kralı Faysal'ın meseleye olan kişisel yakınlığı ve duyarlılığı ile birlikte etkin liderlik kapasitesi başat rol oynamıştır. Kral Faysal, Filistinlilerin hakları konusunda ABD ve İngiltere ile diplomatik mücadele yürüterek konu ile ilgili Arap ülkelerinin siyasi düzeyde liderliğini yürütmüş olan Kral Abdulaziz gibi, krallığı elinde bulundurduğu 1964-75 yılları arasında ABD liderleri ile Filistin meselesi üzerinde etkin diplomatik ilişkiler kurmuş ve bu konu ile ilgili olarak ABD yönetimi Faysal'ı bölgesel otorite olarak kabul ederek muhatap almış ve müzakerelerde bulunmuştur.

Kral Faysal, krallığının çok daha öncesinde Siyonizm karşıtı yaklaşımı ile Filistin davasına destek verme misyonunu üstlenmiş ve bu konuda siyasi düzeyde çalışmalara başlamıştır. 1957'de Velihaht Prens Faysal Filistin-İsrail meselesi ile ilgili görüşme yapmak üzere ABD Başkanı Eisenhower'ı ziyaret etmiş ve başkana İsrail'in Arap dünyası için en büyük tehdit olduğunu vurgulamıştır (Zahlan, 2009: 34). Önceki bölümde değinildiği gibi Faysal, 1967 yenilgisinden sonra ABD yönetimi üzerinde konu ile ilgili baskı oluşturmak üzere ABD'ye petrol akışını birkaç hafta süre ile durdurma girişiminde bulunmuştur. Savaştan sonra Hartum'da düzenlenen Arap Zirvesi'nde İsrail'le asla barış yapılmayacağı ve müzakere yapılmayacağı, İsrail'in tanınmayacağı ve Filistinlilerin kendi topraklarındaki haklarından vazgeçilmeyeceği temel prensiplerini deklare eden kararın alınmasında Faysal öncü rol oynamıştır (Dawisha, 1983: 676). Zirvenin ardından Faysal, ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'a yazdığı 6 Eylül 1967 tarihli mektupta zirvede alınan kararları deklare etmiş ve İsrail saldırganlığı karşısında verilen desteğin kesilmesi gerektiğini ve BM'nin İsrail işgalini durdurması gerektiğini belirtmiştir (Office of Historian). Kuveyt Emiri, ülkesinde bulunan FKÖ ofisini Filistin Büyükelçiliği olarak kabul etmiş, ayrıca 1974'te Lahor'da düzenlenen İslam Konferansına katılırken FKÖ lideri Arafat'ı bir devlet

³ Yom Kippur Savaşı sırasında, Körfez ülkeleri öncülüğünde, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) üyelerinin 17 Ekim 1973'te Kuveyt'te toplanarak İsrail'in ele geçirdiği topraklardan çekilmesi ve Filistin meşru haklarının güvenceye alınmasına kadar petrol üretiminde aylık %5 oranında azaltma ve ham petrol fiyatını %70 oranında yükseltme ve savaşta İsrail'e destek veren ABD ve Hollanda'ya petrol ihracının durdurulması kararını açıkladılar Mart 1974'e kadar ambargoyu sürdürdüler. Ambargoya Arap olmayan ülkeler, başta İran olmak üzere, Venezuela, Endonezya ve Nijerya'da destek vermiştir. Bkz. Issawi, C. (1978), "The 1973 Oil Crisis and After," *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol.1, No.2, Winter-79, 3-26.

⁴ Ekim 1973'te 3 \$ olan petrol varil fiyatları Ocak 1974'te 11,65 \$'a yükselmiştir. Petrol fiyatlarının yükselişi devam ederek 1985 yılında 29\$'a ulaşmıştır. Petrol krizi küresel düzeyde enerji güvenliği sorununa sebep olurken aynı zamanda küresel ekonomiyi etkileyen büyük bir şok yaratmıştır. Bkz, Özev, M.H. (2010), "Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği," Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. Salih Öztürk, Selin Saygın, (2017), "1973 Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu," *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 6, sayı 12.

⁵ Bm 242 kararı, 1967 Savaşında İsrail'in Sina Yarımadası, Gazze, Batı Şeria ve Golan tepelerini işgal etmesi sonucu BMGK tarafından oybirliği ile alınan ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören karardır. İsrail tarafından uygulanmayan karar 1973 Yom Kippur Savaşından sonra alınan BM 338 Kararı ile teyid edilmiştir. Bkz, United Nations Security Council, Resolution 242 of 22 November 1967, <https://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7d35e1f729df491c85256ee700686136> (Erişim Tarihi: 31.12.2021)

başkanı gibi bizzat yanında konumlandırarak Filistin lideri olarak selamlanmasını sağlamıştır (Zahlan, 2009: 64).

Diğer taraftan, Soğuk Savaş bağlamında batı müttefikleri olan Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri yönetimlerinin Mısır lideri Nasır gibi sosyalist devrimci Arap liderleri tarafından “siyonist müttefikler,” “batı emperyalizminin uşakları” gibi yaftalarla Filistinlilere ihanetle suçlanmışlar ve bu liderler bu şekilde siyasi meşruiyet kazanmaya çabasına girmişlerdir (Dawisha, 1983: 675). Nitekim, kuruluşundan beri gücünü önce İngiltere daha sonra Amerika ile gerçekleştirdiği ittifakla güçlendiren Suudi Arabistan her zaman batı ittifakının bölgesel bir gücü konumunda olmuştur. Bununla birlikte, ABD ile ittifakı çerçevesinde Kral Faysal, babası Abdülaziz’in benimsediği yaklaşımı sürdürerek, bir taraftan ABD ile ittifakını sürdürürken diğer taraftan bu ittifak çerçevesinde ABD liderleri ile olan temaslarında öncelikli mesele olarak Filistin konusunu gündemde tutmuş ve Filistin haklarının korunması ve İsrail işgalinin durdurulması için baskı oluşturmaya çalışmıştır. Nihayetinde, 1973’te İsrail’i destekleyen ABD ve Hollanda’ya uyguladığı petrol ambargosundaki öncülüğü ile bu politikasının en somut örneğini ortaya koyarak petrol kozunu bir yaptırım aracına dönüştürmeyi başarmıştır.

Uluslararası literatürde Körfez ülkelerinin petrolü bir silah olarak kullanmaları olarak tanımlanan bu tarihi adım İsrail’in ilerleyişini durduramamış olsa da siyasi dengeleri değiştirmiştir. Bunun en çarpıcı örneği, petrol krizinden en fazla etkilenmiş olan Avrupa ülkelerinin, Körfez ülkelerinin Filistin meselesi konusundaki hassasiyetlerinin ve kararlılıklarının ne kadar hayati boyutlarda olduğunu idrak etmeleri üzerine, konuya yönelik yaklaşımlarını değiştirmek zorunda kalmaları olmuştur. Avrupa Topluluğu (AT) üyesi 9 Avrupa ülkesi savaşın başlamasından bir hafta sonra bir ortak bildiri yayımlayarak ateşkesin sağlanıp, BM 242 Kararı çerçevesinde bir an önce anlaşma sağlanarak düşmanlığın sona erdirilmesi çağrısında bulunmuştur (Zahlan, 2009: 61).

Körfez ülkelerinin petrol silahını tekrar kullanmalarını önlemek üzere, 9 Avrupa ülkesi petrol krizinin patlak vermesiyle Filistin-İsrail meselesi konusunda Arap ülkelerinin hassasiyetlerini paylaştıklarını göstermek amacıyla Arap dünyası ile ilişkilerini güçlendirmek üzere Avrupa-Arap Diyalogu (*The Euro-Arab Dialog*, EAD) başlatmışlardır. Mart 1974’te yürürlüğe koyulan ve ekonomik iş birliğinin çerçevesini belirlediği diyalog 1980’li yıllara kadar sürdürülmüştür (Zakariah, 2013: 95-115). Bu girişimle Avrupa devletleri İsrail yanlısı Amerikan politikalarından kendilerini ayırdıklarını ortaya koyma motivasyonu ile hareket etmiş ve buna karşılık ABD’nin tepkisi ve girişimi engellemek üzere uyguladığı baskılarla karşılaşmışlardır. Ambargo sonrası süreçte Avrupa ülkeleri ve Amerikan politikaları arasında Arap-İsrail meselesine yönelik farklılaşma doğrultusunda iki farklı yaklaşım ortaya çıkmış ve iki taraf arasındaki ilişkileri etkilemiştir (Zahlan, 2009: 62).

Körfez ülkelerindeki hayati ekonomik ve enerji çıkarlarını korumak üzere İngiltere bu girişime katılmak zorunda kalmış fakat buna rağmen İsrail yanlısı politikalarından vazgeçmemiştir (Çavuşoğlu, 2018, 13-14). 1981 yılında Thatcher hükümetinin Dış İşleri Sekreteri Lord Carrington, İngiltere’nin Filistin konusunda tutarlı ve samimi bir yaklaşım ortaya koyması gerektiği politika yaklaşımı doğrultusunda Avrupa Topluluğu’nun 9 üye ülkesi ile birlikte Venedik Deklarasyonunun ilan edilmesine öncülük etmiştir (Çavuşoğlu, 2018, 19-20). İngiltere özellikle Carrington’un somut girişimleri sonucu, göstermelikte olsa Arap-İsrail meselesine yönelik olarak ABD ile değil Avrupa ile birlikte hareket ettiği imajını oluşturma stratejisinin meyvelerini 1985 yılında Suudi Arabistan’la yapmış olduğu *Al Yamamah* adlı büyük silah satışı anlaşması ile toplamıştır. On yılın en büyük anlaşması olan bu anlaşma 2 milyar Sterlin tutarında silah satışı ile İngiliz silah sanayisine ve ekonomisine büyük bir servet kazandırmıştır. Bu anlaşmanın önemi Suudi Arabistan’ın başat güvenlik tedarikçisi olan Amerika’nın İsrail yanlısı politikalarından dolayı bu büyük silah satışını İngiltere’ye kaptırmış olmasında yatmaktadır. 1988’de İngiltere ile anlaşmayı yenileyen Suudi Arabistan, Filistin meselesi konusundaki kararlılığını bir kez daha müttefikleri Amerika’ya göstermiştir.

Körfez ülkelerinin 1973 petrol krizi ile sonuçlanan petrol ambargosu Körfez siyasetinde bölgesel ve küresel düzeylerde çok önemli sonuçları olan bir milat olmuştur. Bölgesel düzeydeki en önemli sonuçlarından biri, 1973 savaşında Mısır’ın uğradığı hezimet ve ardından 1978’de Camp David Anlaşması ile İsrail’le barış yapması sebebiyle Arap Liginden çıkarılması sonucu itibarını kaybeden lider ülke Mısır’ın yerine Suudi Arabistan’ın geçerek Arap dünyasının başat gücü haline gelmesi olmuştur. Böylece Ortadoğu siyasetinin merkezi Körfez’e kaymış ve Körfez ülkeleri etkin aktörler haline gelmiştir. Körfez ülkelerinin Ortadoğu siyasetindeki ağırlığının artmasında 1973 petrol ambargosunda ortaya koydukları siyasi irade ile birlikte petrol krizi sonrasında petrol gelirlerinin muazzam bir düzeye artması ile büyüyen ekonomik güçleri temel rol oynamıştır. Petrol fiyatlarının

petrol krizini takip eden on yıl içinde yükselmeye devam etmesi sonucu Körfez ülkelerinin petrol gelirleri 1975-76 yıllarında 5-10 katı düzeylerde artmış ve uluslararası finans güçleri haline gelmişlerdir. Bu doğrultuda Körfez ülkeleri dış yatırım fonları ile uluslararası büyük şirketlerin ortakları haline gelmişlerdir. Diğer taraftan Körfez ülkeleri diğer Ortadoğu ülkelerinin kalkınma ve altyapı projelerinin başat destekçileri olmuş ve bu şekilde Ortadoğu ülkeleri üzerindeki etki alanlarını artırarak Ortadoğu siyasetinde etkin aktörler olmuşlardır.

1973 petrol krizinin sonucu olarak başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Japonya gibi sanayileşmiş küresel güçlerin Körfez ve Ortadoğu petrolüne olan bağımlılıkları temelinde enerji güvenliği meselesi ve petrol-politik, petrol diplomasisi gibi kavramları uluslararası ilişkilerde önemli parametreler haline gelmiştir. Körfez sermayesinin küresel ticarete yükselen bir değer olması Körfez'in özellikle silah sektöründe pazar değerinin yükselmesi ile sonuçlanmıştır. Silah sanayisi güçlü olan ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkeler için Körfez öncelikli pazar hedefi haline gelmiş Körfez ülkelerinin başat güvenlik ve savunma tedarikçileri olan bu ülkelerin silah satışları hızla yükselmiştir (Muttam, 1984). Bu çerçevede, silahlanma yarışına giren Körfez ülkeleri içinde buldukları güvenlik ikilemi kısılcacında büyük güçlerin Körfez'de oluşturdukları güvenlik mimarisinin başat aktörleri olmuşlardır.

Petrol ambargosu sonrası gelişmeler Körfez-Filistin bağlarının daha da güçlendiği yeni bir aşamaya geçilmesini sağlamıştır. Özellikle Körfez ülkelerinin petrol sermayelerindeki muazzam artış bu ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmış ve uluslararası şirketler için cazibe noktası haline gelmelerine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak Körfez ülkelerine olan Filistinli göçü artmış diğer taraftan Körfez ülkelerindeki mevcut Filistinlilerin de gelirlerinin yükselmesi ile Filistin'e gönderilen paralarda önemli artışlar olmuştur. Filistinli göçmenlerin Körfez ülkelerinde kazandıkları paralardan Filistin'de bulunan yakınlarına göndermeleri Filistinlilerin ekonomisine de katkıda bulunmuş ve hastane, okul, üniversitelerin vs. yapılması veya iyileştirilmesi yoluyla Filistinlilerin refahını yükseltmiştir. Körfez'den gönderilen paralar sadece Filistin'e değil Lübnan, Suriye ve Ürdün gibi büyük Filistin diasporalarının Filistinli mülteci kamplarının yer aldığı ülkelere de giderek Filistinlilerin hayatına dokunmuştur. Ayrıca, petrol sermayeleri artan Körfez ülkelerinin kalkınma fonlarına ayırdıkları payın bu dönem itibari ile önemli bir yükseliş göstermesinde Filistin'in önemli bir payı olmuştur. Başta Kuveyt olmak üzere Körfez ülkelerinin FKÖ'ye yaptıkları finansal ve siyasi desteğin artması ile Körfez'in Filistin davasının başat destekçisi haline gelmesi Körfez-Filistin bağlarını güçlendirmiştir. Diğer taraftan, Umman Filistin meselesine olan mesafesi ve İsrail'le yakınlığı konusundaki farklı yaklaşımını Sultan Kâbus idaresinde bu dönemde de devam ettirmiş ve 1973 petrol ambargosuna dahil olmadığı gibi diğer Körfez ülkelerinin kati bir ortak politikası olan İsrail karşıtı bir politika benimsememiş ve zaman zaman İsrail'le örtülü ilişkiler geliştirmiştir (Jones, Guzansky, 2019: 49-56). Umman, Mısır'ın 1977'de İsrail'le anlaşmasını alkışlayan tek Körfez ülkesi olarak Körfez ülkeleri tarafından dışlanmış (Kechichian, 1995), ayrıca Filistin 1. İntifadası sırasında Filistin tarafında yer almaktan kaçınmıştır (Stollman, 2004: 193).

Barış Süreci ve Körfez Ülkeleri

1975 yılında Kral Faysal'ın yeğeni tarafından öldürülmesi Körfez-Filistin bağlarında olduğu kadar Filistin meselesinde de önemli bir kırılma noktası olmuştur. Kral Faysal'ın şaibeli bir cinayete kurban gitmesi ile ABD Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger tarafından etkisi artan İsrail yanlısı ABD politikalarının uygulanmasının önünde potansiyel bir sorun teşkil eden bir siyasi lider ortadan kaldırılmıştır. Bu noktada, Filistin meselesinin batı müttefikleri olarak siyasi arenadaki en güçlü savunucusu ve destekçisi olan Suudi Arabistan, Faysal'ın gösterdiği kararlılık ve sıkı duruşu gösterebilecek yeni bir liderin yoksunluğu içinde yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte, Ortadoğu dengelerinin değişmesi ile Filistin meselesi savaş sürecinden barış sürecine geçiş yaşamıştır. Mısır lideri Enver Sedat'ın 1973 yenilgisinden sonra İsrail ile anlaşma yoluna girmesi ve Kissinger'ın stratejisi doğrultusunda adım adım yürütülen görüşmeler sonunda (Zahlan, 2009: 65-66) Amerikan başkanı Jimmy Carter öncülüğünde 1978'de Mısır ve İsrail arasında Camp David anlaşmasının imzalanması ile Arap-İsrail Savaşlarının öncü gücü olan Mısır'ın Arap dünyasında İsrail'i tanıyarak meşruiyetini ilan eden ilk ülke olması şok etkisi yaratmıştır. Mısır'ın Arap dünyasından büyük tepki alması ve Arap Birliği'nden çıkarılması sonucu Suudi Arabistan bölgesel liderliğini güçlendirirken barış sürecine doğru giden Filistin meselesinin siyasi arenada ki sözcüsü olmaya devam etmiştir.

1979 İran İslam devrimi Körfez siyasetinin dinamiklerini ve güç dengelerini değiştiren bir dönüm noktası olduğu kadar Filistin-Körfez bağları noktasında da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Rejimin değişmesi ile bölgede ki en güçlü destekçisini ve uyguladığı çifte sütun *twin pillars* (Sick, 2018),

politikasının iki ayağından birini kaybeden ABD bundan sonraki süreçte Suudi Arabistan ile olan ittifakını güçlendirerek, güvenlik işbirliği düzeyini ileri boyutlara taşımıştır. Filistin meselesi bağlamında ise en önemlisi, anti-Siyonist bir ideoloji benimseyen yeni İran rejiminin İsrail karşıtı ve Filistin davasının destekçisi olan yeni dış politikası ile Körfez siyasetinde Filistin meselesi ağırlığını artırmıştır. İslam Cumhuriyetini ziyaret eden ilk yabancı lider Yaser Arafat olmuş ve FKÖ'nün İran'da temsilcilik açması Humeyni yönetimi tarafından kabul edilmiştir (Bahgat, 2006: 42). Ancak 1980'de, devrimin ilk yılında, Irak lideri Saddam Hüseyin'in İran'a savaş açmasıyla başlayan ve 8 yıl süren İran-İrak Savaşı'nın İran İslam Cumhuriyeti'ni siyasi ve ekonomik anlamda önemli bir ablukaya alması ve bunu savaş sonrasında ABD'nin ambargo ve yaptırımlarının takip etmesi İran'ın Filistin meselesi üzerindeki etkisini sınırlamıştır.

80'li yıllar, Filistinliler ve Filistin davası açısından olumsuz seyreden gelişmelerin 1987 yılında gerçekleşecek olan 1. Filistin İntifadasına adım adım yaklaşır bir zemin hazırladığı ve Arap Birliği gündeminde Filistin meselesinin ikincil bir duruma düştüğü bir dönem olmuştur. 1982'de İsrail Lübnan'ı işgali ardından Beyrut'ta bulunan Sabra ve Şatilla Filistin mülteci kamplarında büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron yönetiminde yapılan katliam sonucunda çocuk, yaşlı ve kadınların da dahil olduğu üç binden fazla Filistinli katledilmiştir. Bunu takiben FKÖ merkezini Lübnan'dan, kurtarmak istediği topraklardan 3.200 km uzaklıktaki Tunus'a taşımak zorunda kalmıştır ki bu da FKÖ için Arap ülkelerinin baskıları altına gireceği yeni bir döneme geçmesi anlamına gelmiştir (Pappe, 2004: 219-220).

1982'de Suudi Arabistan Kralı Fahd bir barış planı hazırlamış ve bu plan Eylül 1982'de yapılan Fez Arap Zirvesi'ne dahil edilmiştir. Bu çerçevede, FKÖ'nün Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olduğu ve BM tarafından Filistin devletinin garanti altına alınması gerektiği vurgulanmıştır (Kostiner, 2009: 419-422). Kral Fahd'ın planı istenen etkiyi oluşturamamış, Ekim 1985'te İsrail'in Tunus'daki FKÖ genel merkezini bombalayarak 70 insanı öldürmesi, 1986'da Ürdün hükümetinin FKÖ ofisini kapatıp bir El-Fetih liderini sınır dışı etmesi ve 1987'de ABD'nin Washington'da bulunan Filistin Bilgi Ofisini kapatması (Zahlan, 2009: 79). Filistin mücadelesinin uluslararası alanda temsiliyetinin ve meşruiyetinin engellenmesine yönelik girişimler olmuştur. Aralık 1987'de Gazze'de bir İsrail kamyon şoförünün 4 Filistinliyi öldürmesi ile tetiklenen gelişmeler sonucunda başlayan 1. İntifada Batı Şeria ve Gazze'yi kapsayan büyük bir toplumsal direniş hareketi olmuştur (Pappe, 2004: 230-240). 6 yıl süren intifada hareketi Oslo barış anlaşmasının imzalanması ile sonuçlanan görüşmelerin başlamasına sebep olmuş ve Filistin meselesi bu tarih itibarı ile "barış" süreci olarak tanımlanabilecek olan yeni bir evreye geçmiştir. Barış dönemi ile birlikte bir önceki devreye göre konu üzerindeki etkinlikleri zayıflamış olsa da Filistin meselesinin siyasi arenadaki başat destekçileri yine Körfez ülkeleri olmaya devam etmiştir. İsrail'i tanımayı hiçbir zaman kabul etmemiş olan Körfez ülkeleri Filistin meselesinde bir sonuca varabilmek kaygısı ile İsrail ile masaya oturmak zorunda kalacakları bir sürece girmişler ve bu süreçte de Filistin meselesi Körfez ülkelerinin dış politika ajandalarının öncelikli konusu olmaya devam etmiştir.

1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali Filistin-Körfez ilişkilerinde bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Saddam'ın Kuveyt'i ilhak etmesine karşılık ABD liderliğinde batı koalisyonunun Irak'a savaş açması Arap dünyasında bir bölünme ve kutuplaşmaya sebep olmuştur. Körfez güvenliğine büyük bir darbe vuran saldırgan Irak'a karşı birleşen KİK ülkelerine karşı, Yemen, Ürdün, Sudan, Libya gibi ülkeler Amerikan'ın bölgeye müdahalesine karşı Irak'ı desteklemişlerdir. İran'la giriştiği savaştan büyük kayıplarla çıkan Saddam, Irak'ın tarih boyunca üzerinde hak iddia ettiği Kuveyt'i işgal ederek siyasi ve ekonomik kazanç elde etmek hedefine ulaşmak için anti-empyralist ve anti-Siyonist söylemler üzerinden işgaline meşruiyet kazandırmak istemiştir. Irak tarafındaki Arap ülkelerinin argümanı ABD'nin İsrail'in Lübnan'ı işgalinde müdahale etmemesine karşılık Irak'a müdahale etmesi olmuştur. Saddam, savaş sırasında İsrail başkenti Tel Aviv'i hedef göstererek ateş açmış ve kendisine verilen Kuveyt'ten çekilmesi ultimatoma karşı İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi şartını ileri sürmüştür (Kamrava, 2005: 190).

Saddam'ın Kuveyt'i işgalini İsrail'in Filistin'deki işgali ile ilişkilendirerek meşrulaştırma gayreti, Filistin meselesini istismar ederek Arap dünyasında itibar kazanmaya çalışması FKÖ'nün Irak yanlısı bir pozisyon almasına sebep olmuştur. 2 Ağustos 1990'da Saddam'ın Kuveyt'i işgalinin ardından 10 Ağustos'ta toplanan Arap Zirvesi'nde Irak'ın Kuveyt'i işgalinin kınayan ve Körfez ülkelerinin egemenlik haklarını savunan karara FKÖ ret oyu vererek bu pozisyonunu açıkça ortaya koymuştur. FKÖ'nün bu yaklaşımı büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Körfez ülkeleri tarafından ihanet olarak algılanmıştır ki bu tutumu FKÖ'nün Kuveyt gibi Filistin davasına ev sahipliği yapmış bir ülkenin

işgalini desteklemesi olarak yorumlanmıştır (Zahlan, 2009: 92). Khalidi (1991) ise işin iç yüzünün aslında böyle olmadığını, Arap Zirvesinde yapılan oylamada FKÖ'nün ret oyu vermediğini fakat çekimser kaldığını çünkü Irak'ın Kuveyt'i işgaline tamamen karşı olup diğer taraftan bölgede Amerikan varlığının güçlenmesini daha büyük bir tehlike olarak gördüğünü anlatmaktadır. Aynı şekilde Zahlan (2009), FKÖ'nün aslında tarafsız bir politika izlediğini açıklamaktadır. Buna rağmen, FKÖ lideri Arafat'ın Saddam ile kucaklaşmasını gösteren fotoğrafın TV kanallarında gösterilmesi onun "Kuveyt'e ihanet" imajının Körfez ülkeleri kamuoyunda pekişmesine neden olmuştur.

Körfez-Filistin bağlarında önemli bir kırılma noktası teşkil eden bu gelişmeler, FKÖ'nün marjinalleştirilerek Körfez ülkelerinin desteğinden mahrum bırakılması ve Körfez ülkelerinde yaşayan Filistinlilerin bundan büyük ölçüde etkilenmesi ile sonuçlanmıştır. Başta Kuveyt olmak üzere Körfez ülkeleri FKÖ'ye olan kırgınlıklarını Filistinli göçmenlere yansıtmış ve çok sayıda Filistinli Kuveyt'i terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Filistinlilerin ciddi bir mağduriyete ve ekonomik yıkıma uğramaları ve Filistin davasının en önemli finans kaynaklarının kesilmesi ile sonuçlanmıştır (Khalidi, 1991:19-20, Zahlan, 2009: 93-94). Bu durum, İntifada süreci içinde bulunan Filistin topraklarında şartların Filistinliler aleyhine gelişmesinde etkili olmuş, İsrail Filistinliler üzerindeki zulmünü artırmış ve söz konusu gelişmelerle aynı zamanda gelişen barış sürecine önemli ölçüde yansımıştır.

1991 yılında yapılan Madrid Barış Konferansı ile İsrail ve Filistin delegasyonları arasında barış görüşmeleri başlamıştır. Görüşmelere bir KİK temsilcisinin gözlemci olarak davet edilmesi üzerine Suudi Amerikan büyükelçisi Prens Bandar bin Sultan konferansa bizzat katılmıştır (Zahlan, 2009: 96). Başta Arap dünyasında olmak üzere uluslararası arenada desteği önemli ölçüde kaybeden FKÖ, İsrail ve Amerikan projeksiyonu olan 1993 Oslo Barış anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Görüşmelerde ağırlığını koruyan Suudi Arabistan, BM 242 ve 252 kararları doğrultusunda İsrail'in Kudüs'te demografik dengeleri bozmaya yönelik girişimlerinin durdurulması için uyarılarda bulunmuştur. Nihayetinde barışın tesis edilemediği ve aslında halen devam etmekte olan bu süreç boyunca S. Arabistan ABD ile güçlenen güvenlik ittifakına rağmen Filistin meselesinde bölgesel koordinatör pozisyonunu korumaya devam etmiştir (Kostiner, 2009: 417-422). ABD'nin bölgedeki en büyük müttefiki olmasına rağmen Suudi Arabistan, ısrarla vurgulamakta olduğu Ortadoğu'daki istikrarsızlığın temel nedeninin İsrail'in işgali olduğu iddiası ile ABD politikaları ile ters düşmüş, İsrail'e karşı Arap boykotuna destek vermiş ve Filistin davasını finansal ve diplomatik olarak desteklemeye devam etmiştir (Bahgat, 2006: 115-116).

Oslo şartlarının İsrail tarafından uygulanmaması, bilakis Oslo sonrası süreçte İsrail işgalinin Yahudi yerleşimleri yoluyla Filistinliler aleyhine derinleşerek artması Eylül 2000'de 2. İntifadanın patlak vermesi ile sonuçlanmıştır (Fahredden ve Çalışkan, 2010). İntifadanın ilk yılında İsrail şiddetinin boyutlarının artması ile kanlı bir sürece dönüşmesi sonucu Suud Kralı Abdullah, 2002 Arap Barış Planı olarak bilinen barış girişiminin öncülüğünü yapmıştır. Kral Abdullah Suud liderleri ile hazırladığı bu planda diğer Arap ülkelerinin de dahil olduğu, ABD Başkanı Bush'un, Avrupa'nın ve BM'nin desteklediği bir mutabakat sağlamayı başarmıştır. Abdullah bu plan çerçevesinde Irak ve Kuveyt gibi düşman tarafları bir araya getirerek Filistin meselesinde Arap birliğini tesis etmiş ve plan 2002 Beyrut Arap Zirvesi kararı ile açıklanmıştır (Kostiner, 2009: 422-25). Bu plan BM 242 ve 338 kararlarının uygulanmasını, İsrail'in Suriye ve Lübnan dahil olmak üzere 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesi ile birlikte BM 194 kararının öngördüğü Filistinli mültecilerin geri dönüş haklarının teminat altına alınmasını deklare etmiş ve buna mukabil İsrail ile ilişkilerin normalleşebileceğini ilan etmiştir (Kostiner, 2009: 423-24).

Kral Abdullah liderliğinde ortaya konulan barış planı İsrail tarafından kabul görmediği gibi İsrail'in Filistin'deki şiddetini artırmasına ve 2. İntifadanın yeni bir sürece geçmesine sebep olmuştur (Bahgat, 2006: 135-36). Planın ilan edildiği günden sonraki gün İsrail Batı Şeria'da, 500'den fazla Filistinlinin katledildiği yeni bir saldırı harekâtı başlatmıştır (Ahmed, 2002). Barış Planı 2007 Riyad Arap Birliği Zirvesi'nde yeniden tam olarak deklare edilmiş fakat İsrail tarafından kabul edilmediği için sonuçsuz kalmıştır. Bu süreç içinde Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında kırılma yaşayan Kuveyt-Filistin bağları 2000'ler itibari ile yeniden onarılmış ve ilişkiler kaldığı yerden devam etmiştir. 2004'te Filistin Yönetimi Enformasyon bakanlığından bir delegasyon Kuveyt'e 1990'daki kırılmadan sonraki ilk Filistin üst düzey ziyaretini gerçekleştirmiş ve aynı yıl Arafat'ın ölümünü müteakiben Filistin lideri Mahmut Abbas Kuveyt'i ziyaret ederek, Arafat'ın Saddam'ı desteklemesinden dolayı özürlerini ifade etmiştir (Bahgat, 2006: 141). Bu dönemde bir LNG devi olarak büyük bir finans gücü haline gelen Katar, Filistin'e önemli kalkınma yardımları ve yatırımlar yapmaya devam etmiş, diğer taraftan 2006

seçimlerini kazanan Hamas'ın başat finansal ve siyasi destekçisi olmuştur. BAE lideri Şeyh Zayed de Filistin meselesine olan bağlılığını sürdürmüş ve Filistin toplumunun en büyük finans destekçilerinden biri olmuştur.

İsrail'le Normalleşme

Körfez siyasetinde Arap Baharı sonrası süreçte yaşanan gelişmeler tarihte en ileri düzeyde Körfez-İsrail yakınlaşmasının gerçekleştiği ve buna paralel olarak Körfez-ABD ittifakının maksimum düzeye ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu yeni dönemde BAE ve Suudi Arabistan veliaht prensleri olan yeni nesil Körfez liderlerinin İsrail'le yakınlaşması sürecine girmeleri sonucu İsrail'le normalleşme anlaşmalarının temelleri atılmıştır. Suudi Arabistan, her ne kadar barış süreci içinde Filistin haklarının kazanılması yolunda İsrail'le Filistin arasında bir barış anlaşması yapılmasına olumlu bakmış ve bu doğrultuda iki barış planı teklifi sunmuş olsa da hiçbir zaman İsrail karşıtı politikasından vazgeçmemiştir. Bahgat'ın (2006) ifade ettiği gibi Suudilerin ülkelerini İslam'ın ve Arap dünyasının koruyucusu olarak görmeleri anlayışı temelinde bir konsensüs geliştirmiş olmalarından dolayı Suudi Arabistan Körfez ülkeleri arasında İsrail'i tanıması ve ilişkilerini normalleştirilmesi en son beklenebilecek bir ülke olmuştur. Bu geleneksel ve kurumsallaşmış Suudi siyasetine rağmen Arap baharı sonrası süreçte Suudi Arabistan liderlik değişimine bağlı olarak İsrail'le ortak bölgesel çıkarlar geliştirilmesi temelinde tarihinde ilk olarak İsrail'le yakınlaşmıştır. 2017'de veliaht prens ilan edilen, Suud Kralı Selman bin Abdulaziz'in oğlu Muhammed bin Selman (MbS), BAE veliaht prensi Muhammed bin Zayed (MbZ) ile olan yakınlığı ve bu ikilinin dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın Ortadoğu danışmanı olan damadı Jared Kushner ile yakınlaşmaları sonucu Körfezin lider ülkesi S. Arabistan'ın bölgesel politikalarındaki en radikal ve köklü değişim Filistin meselesinde görülmüştür (Çavuşoğlu, 2022, 92-103).

Babası Kral Selman'ın ilerlemiş yaşı ve sağlık sorunları nedeni ile ülkenin de facto yönetimini ele alan prens MbS, Kushner tarafından Filistin hakları aleyhine hazırlanmış olan ve "Yüzyılın Barış Planı" olarak tanımlanan sözde barış planının destekçisi olmuş ve Filistinlilerin planı kabul etmesi için baskı oluşturmaya çalışmıştır. ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve büyükelçiliğini Kudüs'e taşımasıyla başlayıp 2020'de yapılan İbrahim Anlaşması ile tamamlanan bu süreçte MbS İsrail politikaları ile tam bir uyum içinde bir dış politika yaklaşımı sürdürmüştür. Geleneksel Suud politikalarını sarsacak düzeydeki bu yeni politikaları kabul ettirebilmek için MbS, genç ve tecrübesiz bir prens olarak, yüzlerce tecrübeli ve etkin prensin mevcut olduğu Suud ailesi üzerinde hakimiyet ve otorite kurmak ve bu otorite ile kendisine engel olma potansiyeli taşıyan rakiplerini elimine etme ihtiyacı duymuştur. Bu doğrultuda MbS, "yolsuzlukla mücadele" gerekçesi ile devletin ağır yapı taşları olan çok sayıda devlet adamını tutuklatma operasyonu başlatarak rakiplerini Riyad'da bulunan bir beş yıldızlı otelde göz altında tutmuş ve işkence ile sindirmeye çalışmıştır (Ortahamamcılar, 2018). MbS'nin rakiplerini elimine etme operasyonunun tamamlanması ile Suudi Arabistan'ın Filistin meselesine yönelik Suud politikalarındaki radikal değişimlerin önündeki potansiyel engellerin kaldırılması sağlanmıştır.

Nihayet, Ağustos 2020'de duyurulan İbrahim Anlaşmalarının ilkinin 15 Eylül 2020'de Beyaz Saray'da BAE ile İsrail arasında imzalanmasıyla BAE İsrail'i resmen tanıyarak diplomatik ilişkilerini başlatmıştır. Körfez özelinde ve Ortadoğu genelinde son derece tarihsel bir dönüm noktası olan İbrahim Anlaşmaları ile Arap dünyası yeni bir döneme girmiştir. İsrail'in İslam coğrafyasının kalbinde kuruluşundan beri Arap ülkeleri İsrail'i kabul etmemiş ve Arap-İsrail Savaşları on yıllarca devam etmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Camp David Anlaşması ile İsrail'i ilk tanıyan Mısır lideri Enver Sedat büyük tepki almış ve ülkesi Arap Birliği'nden çıkarılmıştır. 15 yıl sonra Ürdün 1994'te İsrail'le Vadi Arabe Anlaşmasını yaparak İsrail'le normalleşen ikinci Arap ülkesi olmuştur. Barış süreci döneminde barış müzakerelerine katılmak üzere İsrail'i de facto tanımak durumunda kalmış olan Arap Körfez ülkeleri, İsrail vizesini içeren pasaport sahiplerine giriş izni vermeyecek kadar katı bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu sebeple bu kırmızı çizginin aşılması İsrail açısından çok önemli gelişme anlamına gelmektedir. BAE'nin başlattığı bu trendi Suudi Arabistan takip etmemiş fakat Suudi nüfuzunun güçlü olduğu Bahreyn bir ay sonra İsrail'le normalleşen ikinci Körfez ülkesi olmuştur. Her ne kadar dönemin ABD Başkanı Trump tarafından Körfez'in diğer devletlerinin de anlaşma yapması için baskı oluşturmak istendiyse de Körfezde üçüncü bir devlet anlaşmaya yanaşmamıştır. Normalleşme anlaşması için oluşturulan baskıların etkili olduğu ülkeler arasında Sudan ve Fas yer almaktadır. Bu iki ülke üzerinde İsrail'le normalleşmeleri için kullanılan baskı unsurları olan petro-dolar endeksli rüşvetlerle birlikte siyasi rüşvetler oldukça etkili olmuştur (Çavuşoğlu, 2022: 102). Körfez'in lider ülkesi Suudi Arabistan

bu süreçte İsrail’le normalleşme anlaşması yapmamış olmasına rağmen Filistin pahasına İsrail çıkarlarına destek vermiş ve BAE’nin İbrahim Anlaşması ile İsrail’le normalleşmeyi başlatmasının önünü örtülü onaylama yoluyla açmıştır. Suudi hükümetinin henüz İsrail’le normale anlaşması yapmamış olmasının temelinde toplum desteğinin alınmamış olması sebebiyle temkinli hareket etme stratejisi ve Biden iktidarı ile değişen dengeler sonucu ABD baskısının ortadan kalkması faktörünün birlikte etkili olması yatmaktadır. 2020 seçimleriyle gelen Demokrat Parti lideri Başkan Biden hükümeti İsrail eksenli ABD politikalarını değiştirmemiş olmakla birlikte, bölgesel politikalarda belli konularda yumuşama gösterme eğiliminde olmuştur.

Körfezin veliaht prensleri MbS ve MbZ ikilisinin ABD ve İsrail’le geliştirdikleri ittifak doğrultusunda geliştirdikleri güç konsolidasyonuna dayalı olarak yürüttükleri yeni bölgesel siyasi dizayn kapsamında Filistin aleyhine atılan bu önemli adımlar Suudi elitleri ve Suud toplumu tarafından kabul görmediği gibi aynı zamanda diğer Körfez toplumları tarafından da kabul görmemiştir (Çavuşoğlu, 2022: 101-103). Her iki liderliğin ulusal ve bölgesel düzeylerde yürüttükleri statüko savaşı çerçevesinde tırmandırılan otoriterizm ile, toplumsal, ideolojik ve siyasi düzeylerde karşılığı olmayan bu yaklaşım medya, sosyal medya, lobicilik vb. çeşitli araçların kullanılması yoluyla empoze edilmiştir.

Kuveyt, tarihsel istisnailiği doğrultusunda, anlaşmanın kendisine empoze edilmesine yönelik en sert tepkiyi veren ülke olmuştur. Kuveyt Bakanlar Kurulu derhal bir bildiri yayınlayarak Kuveyt’in Filistinlilerin yanında olduğunu belirten ifadeleriyle tarafını netleştirmiştir. 41 Sivil Toplum Kuruluşunun birleşerek hükümetten İsrail’le normalleşmenin kanunla suç kapsamına alınması talebine karşı Kuveyt Meclisi İsrail’le normalleşmenin yasaklanması kanun teklifi önergesi vermiştir (Çavuşoğlu, 2020: 259-260). Katar, normalleşmeye karşı kesin bir açıklama yapmazken Filistin haklarının altını çizerek Filistin davasına rağmen tavır almayacağını göstermiştir. Umman hükümeti yaptığı açıklama ile anlaşmayı desteklediğini belirterek İsrail’le normalleşmeye yönelik açık bir kapı bırakmış ve meseleye yönelik tarihsel yaklaşımını sürdürdüğünü ortaya koymuştur.

SONUÇ

Ortadoğu’nun en merkezi meselesi olan Filistin meselesi, tarih boyunca Körfez toplumlarının Filistin meselesine olan duyarlılıkları doğrultusunda Filistinlilerle kurulan tarihsel bağlar temelinde Körfez ülkelerinde bir kimlik meselesi olmuş ve dış politikalarında öncelikli meselesi olarak yerini korumuştur. Körfez ülkeleri Suud yönetimi liderliğinde Filistin meselesinin Ortadoğu’da hissedilmeye başlandığı 1930’lar itibarıyla konuya gösterdikleri duyarlılık ve Filistin halkına verdikleri moral ve finans desteği ile Filistin toplumu ile güçlü bağlar kurmuşlardır. Bu güçlü bağlar temelinde Filistin meselesi Körfez ülkelerinin dış politikalarının kırmızı çizgisi haline gelmiş ve özellikle Suud Krallarının ABD liderleri ile konuyla ilgili önemli bir diplomasi mücadelesi vermeleri sonucu ABD politikaları üzerinde etki alanı oluşturmayı başarmışlardır. Bunun en önemli örneklerini Suudi Arabistan’ın kurucusu olarak bilinen Kral Abdulaziz ve Kral Faysal vermiştir. Kral Faysal’ın 1973’te OPEC ülkeleri ile birlikte Araplara karşı İsrail’i destekleyen ABD’ye karşı petrol ambargosu uygulaması meselenin Körfez ülkeleri için nasıl bir öneme sahip olduğunu ve Suudi liderliğinin bu konudaki kararlılığını güçlü bir siyasi iradeye dönüştürdüğünü ortaya koymuştur. Nitekim, 1975’te Kral Faysal’ın bir suikaste kurban gitmesi siyasi arenada Filistin meselesinin en büyük destekçisinin kaybı ile sonuçlanmıştır. Faysal’ın katledilmesiyle Filistin davası önemli bir lideri kaybetmiş olsa da Arap-İsrail Savaşlarının sona ermesinden sonra Suud yönetimi Filistin davasının büyük bir finansal destekçisi ve aynı zamanda masa üzerindeki en güçlü destekçisi olmaya barış sürecinde de devam etmiştir. 2002’de Suud Kralı Abdullah’ın Arap Barış Planı girişiminde bulunması çözüm noktasında sonuçsuz kalmış olsa da Suudi-Amerikan ittifakının derinleştiği bir bağlamda Filistin meselesinin Suud yönetiminin ajandasında önemli bir yer tutmaya devam ettiğini ve ABD ile diplomatik çabaların sürdürüldüğünü göstermesi açısından önemlidir. Bu çerçevede Filistin meselesi tarihsel süreç boyunca ABD liderliğindeki batı güçlerinin Körfez ülkeleri ile sürdürdükleri ittifakın önündeki en büyük handikap olarak kalmaya devam etmiştir. Bu önemli handikabın aşılması, Körfez ülkelerinin İsrail’le yakınlaşması sonucu Körfez ülkeleri tarafından başlatılan İbrahim Anlaşmaları ile İsrail’le normalleşme gibi tarihi bir hedefin gerçekleştirildiği bir dönemde önemli ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Eylül 2020’de BAE ile İsrail arasında İbrahim Anlaşması imzalanarak ilişkiler normalleştirilmiş ve böylece İsrail için çok önemli uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli adımlar atılmıştır. İsrail’in 1948’de bir işgal devleti olarak kurulmasını müteakip İsrail’e savaş açan Arap devletleri İsrail’i hiçbir zaman tanımamış ve gayri meşru bir devlet olarak kabul etmişlerdir. Bu durum Arap-İsrail

savaşlarının sona ermesinden sonrada devam etmiş ve hatta Camp David Anlaşması ile İsrail'i tanıyıp anlaşma yapan Enver Sedat liderliğindeki Mısır Arap dünyasından dışlanmış ve Arap Birliği'nden çıkarılmıştır. Dolayısıyla İsrail'in reddi genel olarak Arap dünyasında olduğu gibi özellikle Körfez siyasetinde modern tarih boyunca başat kırmızı çizgi olmuştur. Umman ve Fas hariç tutulduğunda, Arap dünyasında ve özellikle 1973 sonrasında ekonomi-politik düzeyde merkezi bir önem kazanan Körfez siyasetinde İsrail karşıtlığının bir norm haline gelmesi İsrail için ciddi bir handicap oluşturmuş ve İsrail güvenliğini çevreleyen bir tehdit teşkil etmiştir. Kuruluşundan beri bu sarmaldan çıkmak isteyen İsrail, ABD'nin Ortadoğu politikalarının şekillenmesi üzerine oluşturmuş olduğu etki alanı çerçevesinde Arap ülkeleri ile normalleşme konusunun ABD gündeminde öncelikli olarak yer almasını sağlamıştır. ABD, Körfez monarşileri ile olan güvenlik ittifakı çerçevesinde onlar üzerinde İsrail'le normalleşme sürecini başlatmaları konusunda önemli bir baskı oluşturmuştur. Bu baskılar karşısında Körfez ülkeleri Filistin'le aralarındaki tarihsel ve kültürel bağlar doğrultusunda uzun bir dönem İsrail karşıtlığından taviz vermemişlerdir.

Körfez ülkelerinin Suudi Arabistan liderliğinde Filistin davasının başat destekçileri olmalarına ve bu doğrultuda İsrail karşıtlığını bir kimlik meselesi olarak dış politikalarının öncelikli alanı olarak konumlandırmalarına rağmen Arap dünyasında 2020'de başlatılan İsrail'in tanınması ve diplomatik ilişkilerin başlatılması bazı Körfez ülkeleri öncülüğünde gerçekleştirilmiş olması, Filistin meselesinde Körfez liderliğinin anahtar rolünü ortaya koymaktadır. Tarihsel güçlü Filistin-Körfez bağlarına rağmen, Suudi ve BAE veliaht prenslerinin ABD ve İsrail'le olan ilişkileri ve ittifakları doğrultusunda Suudi Arabistan gibi tarihsel olarak Filistinlilerin arkasında durmuş olan bölgesel bir gücün Veliaht Prens MbS liderliğinde pasifize edilmesi ile Suudi Arabistan liderliğinde Körfez engelinin ortadan kaldırılması gerçekleştirilmiştir. Suud hükümeti İsrail'le henüz anlaşma yapmamış olmasına rağmen BAE'nin başlattığı ve Körfez'de Bahreyn'in takip ettiği İbrahim Anlaşmalarını örtülü olarak desteklemiştir. Bu süreçte MbS, Suudi Arabistan tarihinde ilk olarak Filistinliler aleyhine tavır sergileyen lider olmuştur. Ancak burada altı çizilmesi gereken nokta, MbS'nin bu yaklaşımını Suud devletinin yönetici elitine rağmen sürdürmekte olduğudur. MbS'nin yaklaşımı bu konuda geleneksel yaklaşımı sürdürmekte olan Suud devletine yakın olan elit sınıfın ve Suud toplumunun görüşlerini yansıtmamaktadır. Fakat MbS'nin oluşturduğu otoriteriyizm mevcut politikanın eleştirilmesinin ve muhalefetin önünü kesmiştir.

Buna rağmen, Körfez siyasetinin temel dinamiklerinden biri olan Filistin meselesinin Körfez ülkelerinin dahil oldukları ittifaklarda hegemonya aleyhine bir handicap oluşturma potansiyeli başta tarihsel bir istisnailiğe sahip olan Kuveyt ve Katar gibi aktörlerin kararlı yaklaşımları ile devam edecektir. Kuveyt siyasi istisnailiği çerçevesinde tarihsel olarak diğer Körfez ülkelerinde mevcut olmayan katılımcı ve çoğulcu bir siyasi yapıya sahip bir monarşi olmasında temel rol oynamış olan Filistin davasından taviz vermeme kararlılığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Katar da Filistin sorunu çözülmedikçe anlaşmaya yaklaşmayacağı mesajını vermekte ve Filistin pahasına İsrail'le anlaşma yapmayacağına yönelik politikasını çeşitli platformlarda teyit etmektedir. Bütün bu gelişmeler Suudi-BAE yeni nesil liderliğinin politikalarına rağmen tarihsel Körfez-Filistin bağlarının Körfez'de toplumsal ve normatif düzeyde etkisini ve gücünü korumaya devam ettiğini ve İslami bağlar temelinde Filistin meselesinin bir kimlik unsuru olmaya devam edeceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed N. (2021), "Remembering the 2002 Arab Peace Initiative," *Middle East Monitor*, 28 March 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210328-remembering-the-2002-arab-peace-initiative/> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022).
- Al-Kahtani, M. Z. (2004), *The Foreign Policy of King Abdulaziz 1925-1953, A Study in the International Relations of an Emerging States*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Leeds.
- Bahgat, G. (2006), *Israel and the Persian Gulf: Retrospect and Prospect*, University Press of Florida, Gainesville.
- "Balniel's Denials," *Kuwait Times*, 24.01.1974.
- "British Weakness," *Kuwait Times*, 22.01.1974.
- Cleveland, W. L. (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Çavuşoğlu, E. (2018), "Arap-İsrail Sorunu Ekseninde İngiltere'nin Post-Kolonyal Körfez Politikası (1971-1991)," *FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (11), s.1-27.

- Çavuşoğlu, E. (2020), "Filistin-İsrail Politikası Özelinde Kuveyt'in Özgün Dış Politika Yaklaşımı," V. Uluslararası Ortadoğu'da Toplum ve Siyaset Kongresi Tam Metin Kitapçığı, s. 248-261, Sakarya.
- Çavuşoğlu, E. (2022), Basra Körfezin'de Tarihsel Dinamikler ve Güvenlikleştirme: Alternatif Bir Yaklaşım, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Dawisha, A. (1983), "Saudi Arabia and the Arab-Israeli Conflict," International Journal, Autumn vol. 38, No:4, p. 674-689.
- Fahredden, M., Koray Ç. (2010), "Yeni İntifada ve Filistin Sorununun Kısa Tarihi," Birikim, Sayı 140, Aralık.
- Herb, M. (2016), The Origins of Kuwait's National Assembly, LSE Middle East Centre, Kuwait Program Paper Series 39, London.
- Jones, C., Guzansky, Y. (2019), Fraternal Enemies: Israel and the Gulf Monarchies, Oxford University Press, New York.
- Kamrava, M. (2005), The Modern Middle East, A Political History since the First World War, University of California Press, Berkeley.
- Khalidi, R. I., (1991), "The Palestinians and the Gulf Crisis," Current History, Vol. 90, no:552, University of California Press, p.18-37.
- Khalidi, R. (2020), The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917-2017, Metropolitan Books, New York.
- Kechichian, J. (1995), "Oman: A Unique Foreign Policy Produces a Key Player in Middle Eastern and Global Policy," RAND Research Brief. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB2501.html (Erişim Tarihi: 12 Mart 2021).
- Kostiner, J. (2009), "Saudi Arabia and the Arab-Israel Peace Process: the Fluctuation of Regional Coordination," British Journal of Middle Eastern Studies, December, Vol. 36, No. 3, s.419-422.
- Lesch, A. M. (1991), "Palestinians in Kuwait," Journal of Palestine Studies, XX, No:4, Summer , s.42-54.
- Lilienthal, A. M. (1978), The Zionist Connection What Price Peace?, Dodd Mead & Company, New York.
- Muttam, J. (1984), Arms and Insecurity in the Persian Gulf, Radiant, New Delhi.
- Ortahamamcılar, B., (2018), "Suudi Prens Yolsuzluk Operasyonuyla Taht Rakiplerini Otelde Nasıl Sindirdi," Euronews, 4 Kasım 2018, <https://tr.euronews.com/2018/11/04/suudi-prens-yolsuzluk-operasyonuyla-taht-rakiplerini-otelde-nasil-sindirdi> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2021).
- Özev, M. H. (2010), Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk, S., Saygın, S. (2017), "1973 Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu," Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 6, sayı 12, s.1-12.
- Pappe, I. (2004), A History of Modern Palestine: One Land Two Peoples, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sick, G. (2018), "The United States in the Persian Gulf, from Twin Pillar to Dual Containment," The Middle East and the United States, editors: David W. Lesch and Mark L. Haas, Routledge, p. 237-252, New York.
- Stollman, E. R. (2004), "Balancing Acts: The Gulf States and Israel," Middle Eastern Studies, Vol.40, No.4, p.185-208.
- "Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State," *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v21/d301> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2021).
- Terrill, W. A. (2007), Kuwaiti National Security and the US-Kuwaiti Strategic Relationship after Saddam, Strategic Studies Institute.
- Ulrichsen, K. C. (2016), Israel and the Arab Gulf States: Drivers and Directions of Change, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University.
- Yom, S. (2020), "Roles, Identity, and Security: Foreign Policy Contestation in Monarchical Kuwait," European Journal of International Relations, Volume 26 (2), p. 569-593.
- Zahlan, R. S. (1998), The Making of the Modern Gulf States: Kuwait, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates and Oman, Ithaca Press, Reading.

Zahlan, R. S. (2009), *Palestine and the Gulf States, The Presence at the Table*, Routledge, New York.
Zakariah, M. H., (2013), "The Euro-Arab Dialog 1973-1978: Britain Reinsurance Policy in the Middle East Conflict," *European Review of History*, 20:1, p. 95-115.

Arşiv Belgeleri

İngiliz Ulusal Arşivi:

"Palestinians in Kuwait," FCO/2685, 1976.

"Visit of Minister of State for Foreign Affairs (Lord Balniel) to Persian Gulf," FCO 8/2161, 1974.

Margaret Thatcher Arşivi:

PREM 19-535, 30 Eylül 1981.

